

Михайлова О.С. Модель соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін як соціальна технологія в професійній освіті // Сучасні соціальні технології в освіті : Колективна монографія / [[кол.авт.] за заг. ред. Наталії Сейко] О.С. Михайлова та ін. – Житомир : Вид. О.О.Євенок, 2018. – 332 с. (С. 274-329). (Рекомендовано вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка протокол № 17 від 22.12.2017р.)

УДК 378:37.011.3:316.61

О.С. Михайлова

кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

oksana.mykhailova777@gmail.com

Модель соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін як соціальна технологія в професійній освіті.

Постановка проблеми. Реформування національної системи освіти в контексті економічного, соціального, інтелектуального, духовного та культурного розвитку суспільства зумовлює необхідність підготовки нової генерації фахівців, здатних до осмислення педагогічних реалій виховання, реалізації соціально-культурного досвіду минулого, ефективної життєдіяльності в умовах полікультурного освітнього середовища.

До головних напрямів реалізації програмних завдань соціокультурного виховання майбутніх учителів віднесено: виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується у реаліях і перспективах соціокультурної динаміки; формування демократичного світогляду, що вимагає дотримання громадянських прав і свобод, поваги до традицій, культури, віросповідання та мови народів світу; досягнення принципово нового рівня соціокультурного виховання майбутніх учителів в умовах ефективної організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

У контексті вступу України до міжнародної спільноти однією з провідних ідей виховання стає принцип культуровідповідності, який визначає зміст

виховного процесу, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях, будується відповідно до цінностей і норм національної культури і регіональних традицій. Таким чином, вивчення культури в процесі засвоєння гуманітарних навчальних дисциплін робить істотний внесок у виховання підростаючого покоління, становлення особистості майбутнього фахівця, який би міг гідно представляти свою країну і, водночас, проявляти повагу до представників інших культур.

Предмети гуманітарного циклу займають у процесі виховання майбутніх учителів особливе місце з огляду на те, що не тільки знайомлять з цивілізаційними надбаннями світового співтовариства, але й шляхом порівняння відтінюють особливості національної культури, знайомлять із духовним життям народів у багатомовному світі, тобто сприяють вихованню у контексті „діалогу культур”.

Стан розробки проблеми. Проблемам виховання в процесі навчання у системі вищої освіти приділено певну увагу в працях І.Д. Беха, Г.П. Васяновича, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюна, В.Г. Кременя, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинської, С.О. Сисоєвої, В.Г. Скотного, Н.В. Скотної та ін.

У педагогічній та методичній літературі проблему навчання у соціокультурному просторі розглядають Н.Ф. Бориско, Т.Г. Грушевіцька, Н.Б. Ішханян, О.О. Миролубов, Ю.І. Пассов, В.Д. Попов, В.Г. Редько, В.В. Сафонова, Клер Крамш, Роберт Ладо.

Проблеми соціокультурного виховання досліджуються у працях П.В. Беха, М.М. Боритка, М.Б. Бородька, О.І. Вишневського, Л.Я. Касюка, О.В. Киричука. Дослідження процесу соціокультурного виховання представлене у наукових дослідженнях у таких аспектах: виховання засобами іноземної мови (О.І. Вишневський, І.Л. Бім, Н.Ф. Бориско, Ю.І. Пассов, В.В. Раєвський, Є.П. Шубін); трудового, естетичного, морального виховання (М.Б. Бородько, Н.А. Молодіченко, В.О. Сухомлинський, Г.І. Щукіна); інтернаціонального і патріотичного виховання (Р.І. Антонюк, Г.Г. Ващенко).

Аналіз науково-методичної літератури, вивчення досвіду роботи вищої школи та авторський досвід соціокультурного виховання майбутніх учителів засвідчили наявність низки суперечностей, що потребують розв'язання, а саме: між державними вимогами до загальнокультурного рівня майбутніх учителів та реальним станом їх підготовки; між необхідністю формування соціокультурної та соціально вихованої особистості і недостатнім виховним потенціалом вищого навчального закладу; між потребою досконалого володіння соціокультурними знаннями та вміннями і недостатньою сформованістю у майбутніх учителів навичок їх застосування у професійній діяльності.

У процесі здійснення системного аналізу проблеми соціокультурного виховання встановлено, що поза увагою сучасних учених залишилася проблема ефективної організації процесу соціокультурного виховання в умовах вищого навчального закладу засобами гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Теоретична розробка моделі соціокультурного виховання передбачає, насамперед, визначення принципів соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Уважне вивчення психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми дозволяє виокремити провідні ідеї, які визначають сутність соціокультурного виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів: гуманізації, об'єктивності, дидактичної культуровідповідності, діалогу культур, реалізації потенціалу особистості в колективі, позитивної емоційної забарвленості.

Принцип гуманізації соціокультурного виховання передбачає повагу і прийняття унікальної особистості студента, створення умов для творчого розвитку і самореалізації майбутнього вчителя, створення ситуації вибору найбільш ефективних способів навчання, виховання і самовдосконалення.

Принцип об'єктивності вимагає застосування методів і прийомів, які дозволяють отримати найбільш достовірні дані про педагогічне явище, яке досліджується.

Міжкультурне виховання студентів ефективно, на наш погляд, лише у випадку, коли цей тип навчання здійснюється відповідно до *принципу діалогу культур*, який передбачає не тільки контрастивно-зіставлене співвивчення культур, але й побудову педагогічних умов для підготовки майбутніх учителів до виконання ролі суб'єкта діалогу культур або культурного посередника в ситуаціях міжкультурної комунікації.

Принцип позитивної емоційної забарвленості, який відображає положення загальної психології про те, що емоційний фактор лежить в основі довгострокової пам'яті та розвитку мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Ця ідея визначає позицію викладача в студентському колективі в якості помічника і консультанта, прикладу доброзичливості й джерела позитивних емоцій, довіри в особистісних відносинах, що створюватиме сприятливі психологічні умови для активізації творчої професійно-педагогічної діяльності студентів у ході експерименту.

Принцип реалізації потенціалу особистості в колективі зумовлює провідну роль навчальної групи – колективу. Спілкування в колективі передбачає високий навчально-виховний ефект і дозволяє студентам подолати прогалини у знаннях, використовуючи „загальний багаж” групи, навчитися адекватно оцінювати себе та інших, будувати відносини з людьми, працювати над своїми вадами.

Принцип дидактичної культуровідповідності студенти реалізують у процесі відбору соціокультурного матеріалу, методів, засобів, прийомів СКВ у спільній діяльності з викладачем, яка цілеспрямовано орієнтована на соціокультурне збагачення світосприйняття майбутніх учителів, їх підготовку до міжкультурної комунікації.

У теоретико-абстрактному плані визначимо етапи соціокультурного виховання студентів педагогічних вищих навчальних закладів, які є основою для професійного становлення особистості майбутнього фахівця. Це *теоретико-ознайомлюваний, самостійно-пошуковий та індивідуально-творчий етапи* (див. табл. 1.). Сутність кожного з етапів будемо розглядати

крізь призму практичної орієнтації соціокультурного виховання, що закладена в багатоаспектному змісті мети професійної підготовки вчителя-гуманітарія та передбачає наявність навчального, пізнавального, розвивального та виховного аспектів.

Навчальний аспект виражається в таких функціях: задоволення інтересу майбутнього вчителя до своєї професії; необхідність і можливість спільних

Таблиця 1

Етапи соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

№	Етапи	Мета	Дисципліни	Форми і методи підготовки
1.	Теоретико-ознайомлювальний	Навчити осмислювати загальнокультурні, філософські та історичні явища засобами історично-філософських дисциплін та іноземної мови	I. Історія України; Зарубіжна література; Філософія; Етика та естетика; Соціологія; Культурологія; Правознавство; Релігієзнавство; Політологія; Українознавство; Ділова українська мова; Українська література II. Країнознавство; Історія англійської та американської літератури; Історія німецької літератури; Практика мови; Практика 2-ї іноземної мови; Практична граматики; Практична фонетика; Теоретична граматики; Теоретична фонетика; Лексикологія; Історія англійської мови; Теорія і практика перекладу; Інтерпретація тексту; Порівняльна типологія.	- „Капсула культури” (міні-лекція, міні-бесіда); - „група явищ культури” (декодування); - „аналіз міжкультурного спілкування”; - міні-дослідження.
2.	Самостійно-пошуковий	Формувати у студентів уміння самостійної роботи над актуальними проблемами навчання і виховання, вміння застосовувати теоретичні знання в навчально-виховній практиці засобами іноземної мови	III. Методика викладання шкільного курсу іноземної мови; Методика викладання шкільного курсу 2-ї іноземної мови; Методологія та методи психологічного дослідження; Технології навчально-виховного процесу; Методика використання ТЗН.	- „Культурна адаптація”; - „міні-драма про культуру”; - рольова гра; - ділова гра; - круглий стіл; - дискусія; - проектувальна діяльність студентів.
3.	Індивідуально-творчий	Диференціювати засоби і методи впливу відповідно до індивідуальних особливостей кожного конкретного студента засобами історії, філософії, рідної та іноземних мов		- Драматизація; - педагогічна практика; - методична майстерня; - нестандартні уроки.

дій щодо формування соціокультурного виховання; обговорення впливу об'єктів дійсності на студентів у процесі засвоєння надбань власної культури і пізнанні чужої.

Пізнавальний аспект передбачає набуття студентами професійно значущих знань, задоволення своїх власних професійних та соціокультурних інтересів, оволодіння формами, методами навчання та виховання.

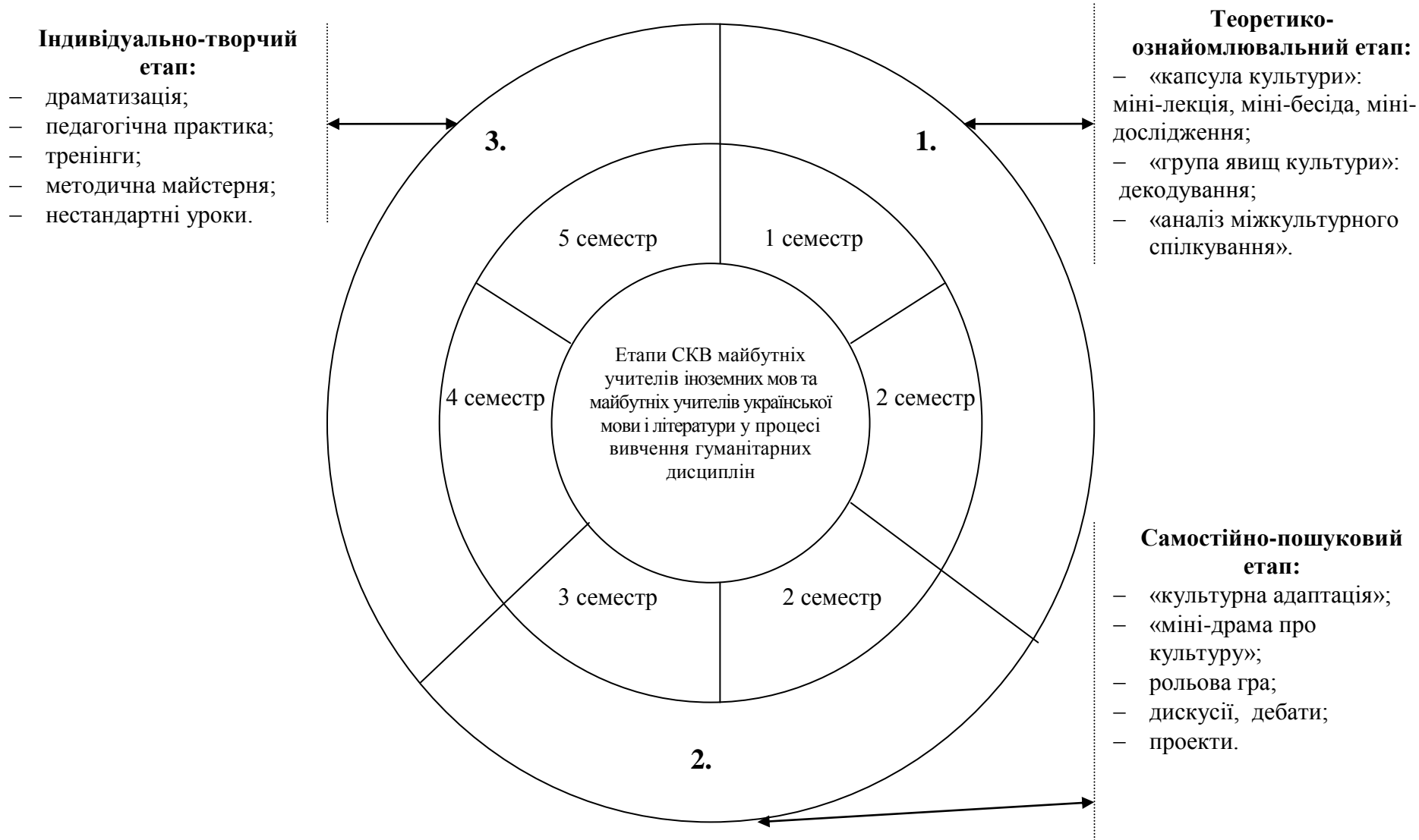
Розвивальний аспект мети міститься в розвитку психічних функцій, пов'язаних з вивченням психолого-фізіологічних особливостей учнів, розвитку мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення), оскільки вивчення культур побудовано на їх порівняльно-історичному аналізі, розвитку певного виду мотивації, емоцій у процесі соціокультурного виховання.

Виховний аспект мети полягає в тому, що соціокультурне виховання є засобом міжкультурної толерантності та патріотизму. Цьому слугують: використання автентичних матеріалів, відеопрограм про життя і внески в різні галузі науки і культури видатних людей сучасності; спеціально організовані вправи, які вимагають від студентів обґрунтованого та аргументованого формулювання власних думок.

Розглянемо зміст моделі соціокультурного виховання майбутніх педагогів відповідно до розроблених етапів соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Схематично їх можна представити у вигляді рисунків (див. рис. 1, рис. 2).

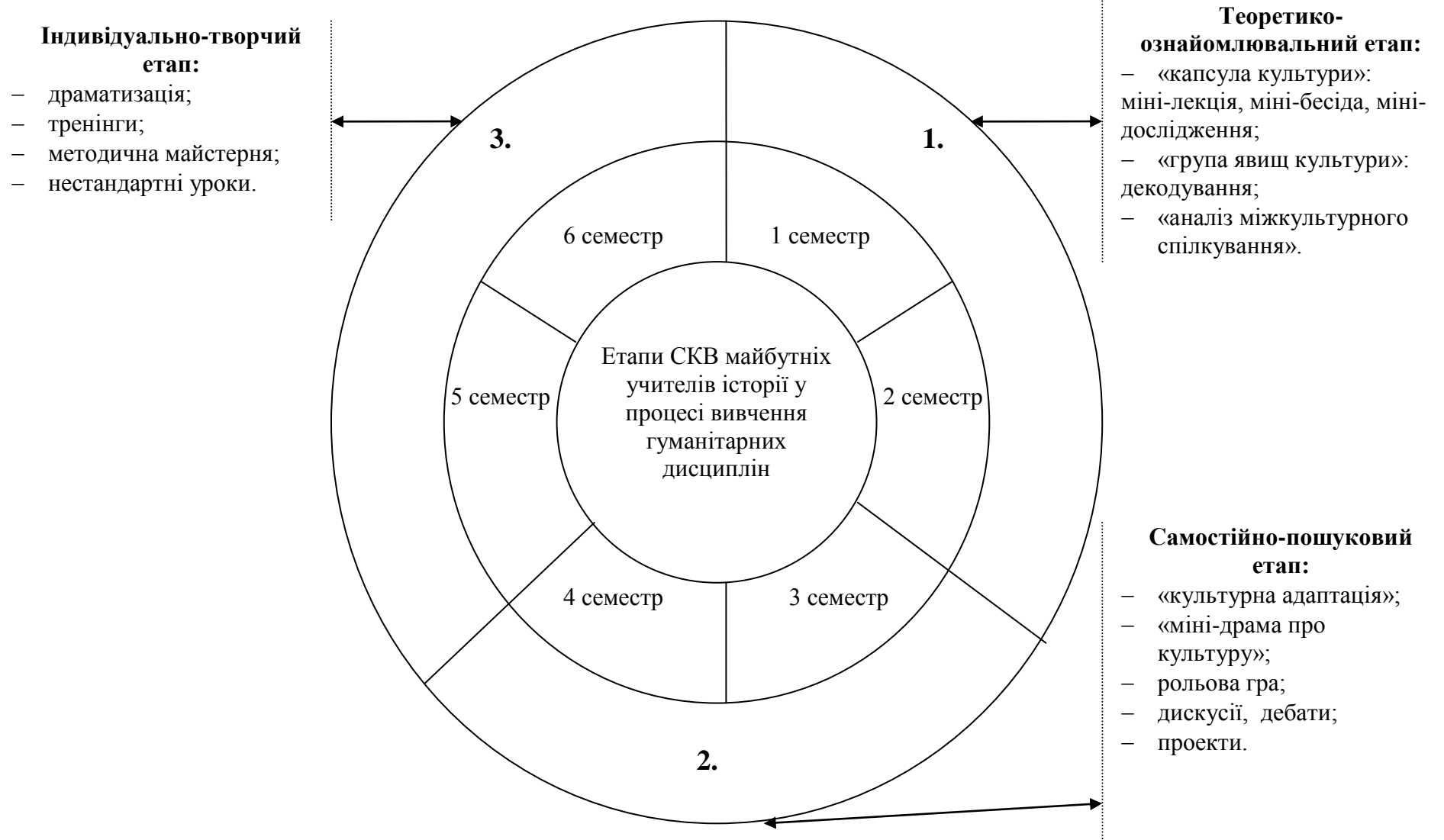
Теоретико-ознайомлюваний етап – передбачає осмислення загальнокультурних, філософських та педагогічних явищ, а також явищ рідної мови з метою визначення їх суті, теоретичного аналізу, місця, часу, за яких умов відбувся той чи інший факт; випадковий він чи віддзеркалює тенденцію розвитку педагогічного явища; які причини його виникнення.

На цьому етапі соціокультурного виховання вивчення гуманітарних дисциплін дозволяє глибше оволодіти теоретичними знаннями про закономірності розвитку, навчання і виховання, розібратися в суті, принципах, змісті, формах і методах

Рис. 1. Зміст етапів соціокультурного виховання майбутніх учителів іноземних мов та майбутніх учителів української мови і літератури

Рис. 2. Зміст етапів соціокультурного виховання майбутніх учителів історії

організації навчально-виховного процесу; оволодіти професійно-педагогічними вміннями, необхідними для зростання педагогічної майстерності.

У цьому контексті заслуговують на увагу розроблені у світовій науці форми та методи соціокультурного виховання у процесі викладання іноземної мови. Одна з найперших спеціалізованих форм, так звана „капсула культури” (culture capsule), розроблена Х. Тейлером і Д. Соренсом, – міні-лекція, на якій йдеться про один аспект тотожності або відмінності між рідною та іншомовною культурою.

З цією ж метою на даному етапі доцільно використовувати методи *декодування* символів, театральних і кіноафіш, карт місцевості з метою виконання пошукових дій та обговорення дискусійних проблем для здійснення творчої дії, що задовольняє пізнавальний аспект практичної орієнтації виховання.

Включення студентів у аналітичну діяльність з елементами порівняння практикується у формі „*аналізу міжкультурного спілкування*”. Під час цього аналізу здійснюється короткий опис ситуації конфлікту та проблеми, що зумовлена непорозумінням між комунікантами, які належать до різних культур. Інформація містить опис місця дії, національності, суперечностей та, можливо, емоційного стану людей, що спілкуються. Пояснення причини інциденту відсутнє, тому задача студентів – виявити і пояснити передумови виникнення конфлікту. Даний прийом дозволяє впевнитись, що наша власна реакція на чужу поведінку та його інтерпретація визначається специфікою національної приналежності, усвідомленням необхідності пошуків об’єктивних та суб’єктивних причин поведінки комунікантів, урахування їх культурного коріння, визначення перспектив подальшої комунікації на взаємовигідних, толерантних, коректних умовах.

Таким чином, реалізується розвивальний аспект мети соціокультурного виховання, який пов’язаний з вивченням психолого-фізіологічних ментальних особливостей комунікаторів, розвитку мисленнєвих операцій

(аналіз, синтез, порівняння тощо). Теоретико-ознайомлюваний етап передбачає виконання міні-дослідження у зв'язку з запропонованою ситуацією або проблемою. Студенти знайомляться з різними способами візуальної презентації соціокультурної інформації, узагальнення різних аспектів життєдіяльності англomовних країн, відбувається формування інтегративних комунікативних умінь декодувати зображально-схематичну культурну інформацію та інтерпретувати їх соціокультурний або культурознавчий аспект.^{1 2}

Створення системи соціокультурних знань майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних наук відбувається на *самостійно-пошуковому етапі*, який забезпечує формування у студентів умінь: самостійної роботи над актуальними проблемами навчання і виховання; застосування теоретичних знань у навчально-виховній практиці. Студенти самостійно працюють над проблемними темами, які потребують відтворення певних положень теорії, обґрунтування вибору конкретних шляхів розв'язання тієї чи іншої проблеми, визначення методів у процесі створення системи роботи, аналізу досягнутих результатів. Викладач лише визначає конкретні завдання, а студенти окреслюють систему практичних заходів для вирішення поставлених завдань.

Доречним вважаємо використання методу „культурна адаптація” (culture assimilator), який головним чином застосовується у самостійній роботі студентів. Після опису інциденту міжкультурного спілкування слідує можливі причини непорозуміння. Обравши доцільне пояснення, студент переходить до читання коментарів, де у випадку правильного вибору, дається опис цієї причини, а у випадку неправильного – пояснення, чому відповідь неправильна. Після цього студент повертається до першочергового завдання вибору. Даний прийом є достатньо ефективним у реалізації навчального та пізнавального аспектів мети професійної підготовки вчителя, оскільки

---

¹Калінін В. 2004. *Language and Culture*. Харків : Видав. гр. „Основа”.

²Кларин М. 1989. *Педагогическая технология в педагогическом процессе*. Москва : Знания.

направлений на здобуття професійно значущих знань та задоволення пізнавальних інтересів. Подібним до „культурної адаптації” є застосування методу „міні-драма про культуру”. До уваги студентів пропонується розгляд конфліктної ситуації міжкультурного спілкування. Майбутні вчителі повинні вирішити суперечливу комунікативну ситуацію, спираючись на знання системи цінностей, світорозуміння, моделей поведінки іншомовної культури, що, беззаперечно, має виховний вплив на створення системи особистісних цінностей за засадах гуманізму та толерантності.

Високий потенціал для розвитку вмінь аналізу і порівняння соціокультурних явищ має „ділова гра”, проведення якої сприяє розвитку емпатії стосовно представників іншомовної культури (за Д. МакКеффері) на основі виокремлення та порівняння, аналізу соціокультурних явищ, що можна визначити як самостійний чинник соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Вважаємо, що соціокультурного виховання передбачає творче ставлення викладача до глибокого засвоєння знань майбутніми учителями. Їх творча активність зумовлює постійний пошук нових рішень педагогічних завдань, упевненість у необхідності організації розвитку мисленнєвих операцій студентів. На нашу думку, для викладачів гуманітарних дисциплін характерна розвинена творча уява, вони оперують образним мисленням, що сприяє розвитку емоційної сфери студентів. Цей факт, безперечно, впливає на методику організації та проведення занять з предметів гуманітарного циклу, де відкриваються можливості для прояву творчого потенціалу, своєрідності й оригінальності індивідуальної особистості майбутнього вчителя. Різноманітність занять зумовлюється їх практично-професійною орієнтацією і передбачає вибір, наприклад, таких форм, як *круглий стіл*, *дискусії* тощо.

Важливого значення у процесі соціокультурного виховання на даному етапі набуває метод *проектування*, спрямований на формування *адаптивних умінь* майбутніх учителів: вибрати цікавий для певної вікової групи

соціокультурний матеріал; адаптувати його до рівня соціокультурної підготовки учнів. Це передбачає визначення значущості соціокультурної педагогічної проблеми, виконання завдань, які потребують творчого пошуку. Практична, теоретична, пізнавальна значущість результатів методу проектування визначається у процесі спільного виготовлення колажів, постерів, відеофільмів, доповідей, самостійної пошукової роботи; оформлення кінцевих результатів, підведення підсумків тощо.

На *самостійно-пошуковому* етапі особливо ефективними є завдання *пошукового-ігрового, пошукового-пізнавального та пошуково-творчого характеру*, які стимулюють самостійне творче мислення, мовленнєву активність, сприяють розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх педагогів.³

Пошукового-ігрові завдання сприяють активізації розумової діяльності студентів, удосконаленню розумових операцій (порівняння, синтез, аналіз, абстрагування, узагальнення, систематизація) під час зіставлення різних культур у різноманітних видах ділових ігор, реалізуються на основі автентичних матеріалів вербального, вербально-зображувального характеру. Ігровий компонент передбачає виконання розвивальних дій, а саме: здогадки, порівняння, спостереження, концентрації уваги, розвитку уяви тощо.⁴

Погоджуємося з думкою В.О. Калініна, що на даному етапі доцільно використовувати пошуково-ігрові завдання в контексті розгляду статей, соціокультурних тестів, соціокультурного коментарю, уривків художніх творів або діалогічних тестів тощо. Студенти опрацьовують їх зміст та виконують завдання на здогадку з опорою на власний мовленнєвий досвід та фонові країнознавчі знання.⁵

Пошуково-пізнавальні завдання передбачають виконання індивідуальних або парних пошукових і пізнавальних навчальних дій на

---

³ Кларин М. 1989. *Педагогическая технология в педагогическом процессе*. Москва : Знання.

⁴ Ковальова С. 2005. Формування загально-професійних умінь студентів у контексті неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 22, с. 58.

⁵ Калінін В. 2004. *Language and Culture*. Харків : Видав. гр. „Основа”.

основі узагальнення й обговорення всією групою. Пошуковий компонент містить проблему або нестандартну ситуацію, навколо якої відбувається пошукова дія. Пізнавальна орієнтація завдання вимагає від студента виконання пізнавальної дії, спрямованої на розширення загального і лінгвокраїнознавчого світогляду студента. У таких умовах відбувається: засвоєння соціокультурних знань на основі текстів історичного, географічного, суспільного і культурного характеру про життя англomовних країн; ^{6 7} формування у студента вміння систематизувати й узагальнювати інформацію, аналізувати і класифікувати різні явища та факти, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.⁸

Метою *пошуково-творчих завдань* є формування у майбутнього вчителя професійно спрямованих соціокультурних умінь знаходити соціокультурний компонент навчального матеріалу і на його основі розвивати творчий потенціал студентів через рольову гру, дискусію, проектну роботу. Такі завдання стимулюють комунікативно-пізнавальну діяльність майбутніх учителів, сприяють розвитку відносин співробітництва між групами студентів, забезпечують самостійне поглиблення знань й умінь.^{9 10} Це уможливорює реалізацію здатності комунікантів вести розгорнуту дискусію щодо ролі історичних подій або осіб у міждисциплінарних знань, власного досвіду, соціокультурного пошуку.

Індивідуально-творчий етап – є завершальним у процесі оволодіння загально-професійними соціокультурними вміннями. Чітка диференціація засобів і методів впливу відповідно індивідуальних особливостей кожного конкретного студента є суттю індивідуально-творчого етапу, на якому реалізуються принципи гуманності у відносинах, розвиваючого та

---

⁶ Калінін В. 2004. *Language and Culture*. Харків : Видав. гр. „Основа”.

⁷ Дмитриев Г. 2000. Многокультурность как дидактический принцип. *Педагогика*, 10, с. 3–11.

⁸ Гуревич П. 1980. *Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранного языка*. Владимир : Изд-во Владимирского педагогического института.

⁹ Ковальова С. 2005. Формування загально-професійних умінь студентів у контексті неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 22, с. 58.

¹⁰ Котнюк Л. 1998. Культурологічний аналіз художніх текстів. *Teach and Learn : збірник науково-методичних матеріалів*, 1, с. 82.

виховуючого характеру, динамічності та активізації діяльності студентів, різноманітності шляхів організації індивідуально-творчої роботи. Студенти набувають знань про форми, методи індивідуальної роботи у процесі ознайомлення з передовим педагогічним досвідом учителів-новаторів під час педагогічної практики, що вимагає мобілізації психолого-педагогічних знань та створює сприятливі умови для подальшого розвитку, закріплення і вдосконалення педагогічних умінь, дає можливість перевірити ступінь своєї готовності для самостійної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах, а також формує достатній рівень професійної рефлексії.

На індивідуально-творчому етапі достатньо ефективно використовуються розроблені В.Мідом і Д.Морейном „*групи явищ культури*” (culture cluster), які представляють собою об'єднання деяких близьких за тематикою „капсул культури” в серію презентацій, за якими слідує *драматизація*, де студенти повинні на практиці продемонструвати рівень засвоєння матеріалу.

Як правило, такі презентації використовуються під час проходження *педагогічної практики, стажування*, що формує у студентів почуття впевненості у своїх силах, здатність правильно оцінювати співвідношення своїх можливостей із труднощами здійснення професійної діяльності.

Проведення під час педагогічної практики *нестандартних* уроків сприяють соціокультурному вихованню як студентів, так і учнів у процесі реалізації різних, емоційно-яскравих, нетрадиційних методів і прийомів навчання та виховання, які підвищують рівень професійної мотивації майбутніх учителів та сприяють розвитку здібностей та вмінь учнів: декламувати вірші, інсценувати літературні твори, співати іноземною мовою та широко знайомитися з традиціями, звичаями і культурною спадщиною англomовних країн. Крім цього, підготовка та проведення нестандартних уроків, окреслених однією сюжетною лінією, дозволяють максимально реалізувати практичну мету соціокультурного виховання: розвинути загальнокультурний світогляд практикантів, поглибити та застосувати знання про культуру інших народів, сприяти розвитку якостей, необхідних для

соціокультурного життя, таких, як толерантність до іншої культури, гордість за свою рідну країну.

У сучасних педагогічних дослідженнях А.К. Маркової, А.Б. Орлова, О.О. Миролубова аргументована думка і про багатоаспектність *мотивації* в процесі СКВ, яка безпосередньо пов'язана з формуванням умінь та удосконаленням навичок соціокультурного виховання майбутніх учителів.^{11 12} Під *мотивацією* вчені розуміють систему збуджуючих імпульсів, які спрямовують навчальну діяльність на більш глибоке оволодіння своєю майбутньою спеціальністю, її вдосконалення та намагання розвивати потреби її пізнання.¹³ У нашому контексті важливим є „досвід емоційного ставлення до процесу оволодіння іншомовною культурою, культурою іноземної мови в житті суспільства – досвід, який звернений на систему особистісних цінностей”.¹⁴

Мотиваційними є чинники, які спонукають студентів до соціокультурного виховання, сприяють осмисленню важливості отриманих соціокультурних знань. Вони пов'язані з потребою підвищити рівень соціокультурної вихованості, вдосконалити свою професійну компетенцію в соціокультурному вихованні; виховати громадянську спрямованість, соціальну відповідальність, патріотичні й моральні почуття, працелюбність, що ґрунтуються на самореалізації, самоконтролі, саморегуляції; розвинути власні професійні здібності у міжкультурному вихованні, підвищити рівень знань про зміст та методи професійної діяльності тощо.

Учені єдині в думці, що вчитель повинен володіти певною базою знань, яка дозволяє йому успішно здійснювати свою професійно-педагогічну діяльність.

---

¹¹ Маркова А., Матис Т., Орлов А. 1990. *Формирование мотивации учения: книга для учителя*. Москва : Просвещение.

¹² Миролубов А. 2001. Культуроведческая направленность в обучении иностранным языкам. *Иностранные языки в школе*, 5, с. 11-15.

¹³ Леонтьев А. 1974. *Психология общения*. Тарту.

¹⁴ Пассов Е. 2001. Диалог культур: Социальный образовательный аспект (статья вторая). *Мир Русского слова*, 2, с. 1-6.

С.У. Гончаренко виділив принципи відбору знань: значення знань і дій для широкої сфери практики; відповідність знань і дій виховуючого навчання; універсальність значення навчального матеріалу для загальної освіти; необхідність знань для досягнення цілісності виділеного змісту згідно з метою навчання та ін.¹⁵

У цьому контексті основоположними є загальні та практичні знання з теорії та методики виховання, базові історичні та філософські знання, які складають основу виховання і без яких неможливе соціокультурне виховання майбутніх учителів. Це знання педагогічної майстерності; знання цілей, закономірностей та принципів виховання дітей різних вікових груп; знання змісту, форм та методів виховної діяльності у сучасній школі; знання способів організації виховного процесу; знання педагогічних задач та елементів виховного процесу. Загальні та практичні педагогічні й психологічні знання покладені в основу всіх функцій діяльності вчителя і синтезують усі компоненти його професійно-педагогічної діяльності.

Для майбутнього фахівця важливим є також методичний компонент змісту соціокультурного виховання з огляду на те, що знання принципів відбору соціокультурного матеріалу, володіння ефективними формами і методами виховної діяльності забезпечують успішне соціокультурне виховання. Ці знання складають групу професійно-методичних знань.

Окрім вищезазначених знань, до бази знань учителя вчені відносять технологічні знання: знання документів Ради Європи; Державного стандарту України з історії, філософії, соціології, культурології, іноземної мови; програми з гуманітарних дисциплін вищих навчальних закладів та інше.

Обґрунтування моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних наук потребує розгляду соціокультурних умінь, які формуються у процесі соціокультурного виховання. Ю.І. Пассов,¹⁶

---

¹⁵ Гончаренко С. 2000. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація. *Неперервна професійна освіта. Проблеми, пошуки, перспективи*. Київ.

¹⁶ Пассов Е. 1998. *Коммуникативное иноязычное образование (Концепция развития индивидуальности в диалоге культур)*. Липецк.

автор концепції іншомовної освіти, визначає уміння як свідому діяльність, яка заснована на системі підсвідомо функціонуючих дій та спрямована на вирішення комунікативних задач.

Оскільки ми маємо справу з учителем-гуманітарієм та його педагогічною діяльністю, необхідно враховувати наявність у нього педагогічних умінь “як сукупності послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних засадах”.¹⁷ Саме через педагогічні уміння, насамперед, розкривається структура професійної компетенції педагога.

Вчитель повинен оволодіти організаторськими, комунікативними, соціокультурними, професійно-педагогічними вміннями, які істотно впливають на рівень соціокультурної вихованості майбутнього педагога.

Організаторські уміння, що формуються в процесі соціокультурного виховання визначають подальшу професійну діяльність майбутнього вчителя у контексті його готовності до самостійного вибору життєвого плану та організації щоденної життєдіяльності як носія культури.

Комунікативні вміння пов'язані з професійно-педагогічною діяльністю майбутнього вчителя і передбачають високий рівень комунікативної культури, оскільки мають інтенсивно-розвивальний, а не інформаційно-споживацький характер. Сприймання, розуміння та засвоєння студентами у процесі вивчення гуманітарних наук соціокультурного матеріалу, правил вербальної і невербальної комунікативної поведінки формує *соціокультурні вміння*: регулювати міжособистісні стосунки в полікультурному середовищі; застосовувати певні методи, прийоми педагогічного впливу; створювати атмосферу психологічної підтримки всіх корисних починань учнів; розвивати соціокультурне асоціативне мислення за умов іншомовного спілкування; встановлювати контакти з представниками різних культур; здійснювати індивідуальний та диференційний підхід до учнів під час соціокультурного виховання; встановлювати особистісну й ділову взаємодію на уроці.

---

¹⁷ Мойсеюк Н. 2001. *Педагогіка : навч. посібник*. Київ.

Здійснений нами науковий аналіз головних підходів та структури соціокультурного виховання майбутніх педагогів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін дав можливість спроектувати **модель соціокультурного виховання майбутніх учителів** (рис. 3).

Беручи до уваги той факт, що СКВ майбутніх учителів у вузі є складним багатостороннім механізмом, при побудові моделі ми застосували комплекс **підходів**.

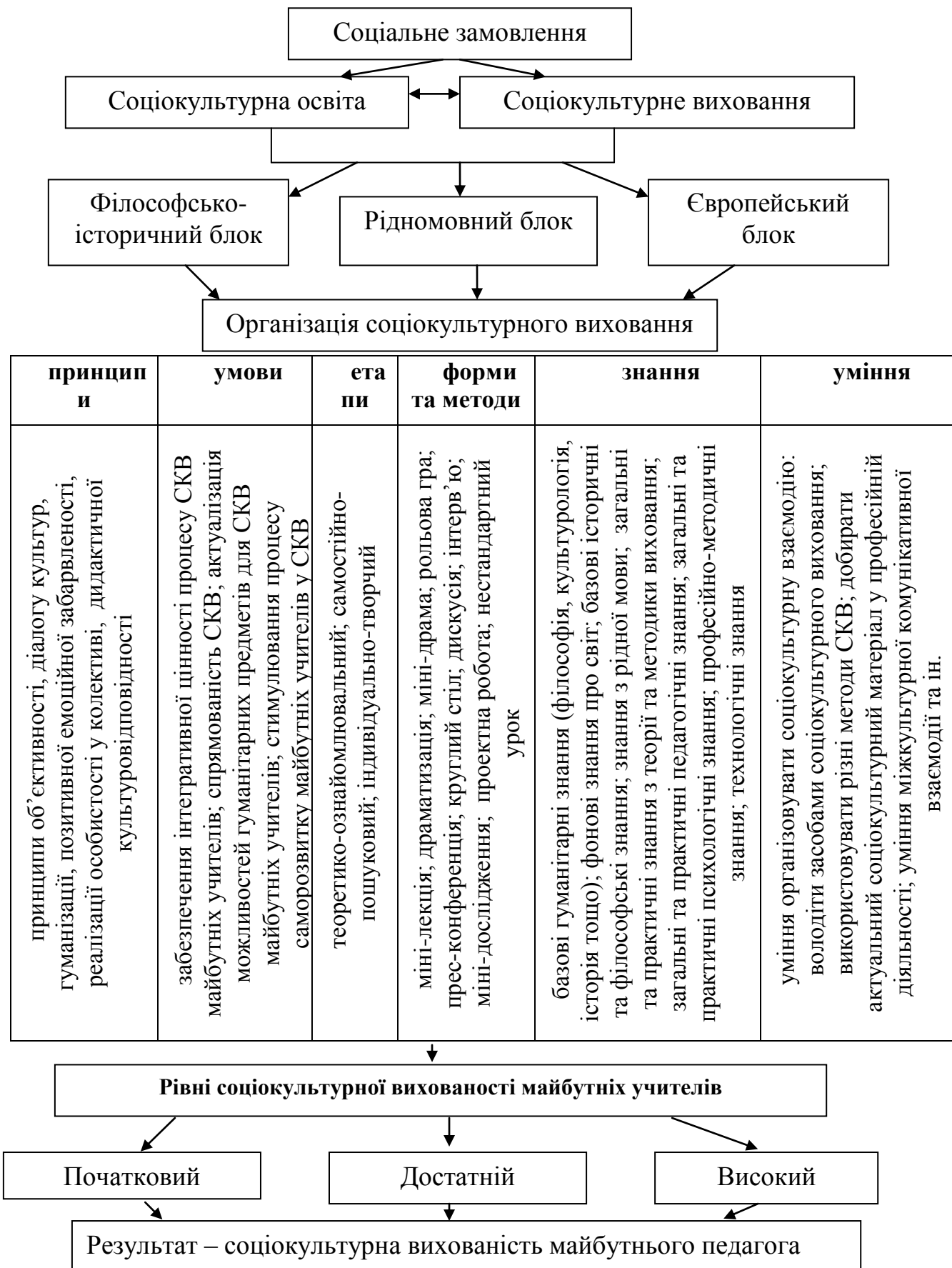
Реалізація *системного підходу* дозволила побудувати узагальнену модель системи за допомогою методів системного аналізу і моделювання.

Технологічний підхід дає можливість цілісного проектування процесу, його послідовної і планомірної реалізації на практиці. Використання *аксіологічного підходу* спрямоване на формування ціннісного ставлення до процесу соціокультурного виховання.

Особистісно-орієнтований підхід до професійної підготовки майбутнього вчителя пов'язаний з формуванням особистісних і професійних якостей студента, розвитку його творчого потенціалу, врахування індивідуальних особливостей.

Культурологічний підхід визначає поступовий розвиток творчого і культурного потенціалу майбутнього педагога, формування вміння аналізувати соціокультурне явище, розуміти і тлумачити його, що впливає на розвиток необхідних майбутньому вчителю здібностей, які необхідні йому у процесі педагогічного спілкування.

Креативний підхід є сферою реалізації творчої активності майбутнього вчителя, орієнтації на формування творчої індивідуальності, відпрацювання власного стилю діяльності, вибору нестандартного рішення педагогічних задач, здатності до інновацій у соціокультурному вихованні учнів. Комунікативна креативність є професійно значущою якістю особистості майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, що проявляється в готовності до творчого рішення соціокультурних задач, які з'являються у процесі навчання та виховання і є адекватними ситуаціям,

Рис. 3. Модель соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

партнерам, умовам спілкування. Вона дозволяє ефективно використовувати наявні знання студента, професійно значущі вміння та навички у нових ситуаціях та рішеннях нестандартних комунікативних задач.

Крім основних підходів соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, ми виділили рівні соціокультурної вихованості майбутніх учителів-гуманітаріїв.

Початковий рівень характеризується слабкою соціокультурною вихованістю, ситуативним пізнавальним інтересом до іншомовної культури, низьким рівнем володіння професійно значущими знаннями, невмінням використовувати їх у професійних педагогічних соціокультурних ситуаціях, недостатнім рівнем проєктувальних, організаційних та комунікативних умінь соціокультурного виховання. На цьому рівні у студентів спостерігається відсутність багатьох педагогічних здібностей та якостей, а також здатність критично оцінити себе.

Достатній рівень характеризується більш розвиненою соціокультурною вихованістю, мотивацією в оволодінні професією, зацікавленістю в змісті моделі соціокультурного виховання та знанням їх на достатньо доброму рівні. Студенти добре орієнтуються у сучасних проблемах дидактики, знаннях, які необхідні для соціокультурного виховання, а також при виборі методів та засобів соціокультурного виховання. Прийоми соціокультурного виховання правильно використовуються у різноманітних режимах, але студенти ще не впевнені в деяких професійних соціокультурних уміннях та не вміють обґрунтовувати дії, що ведуть до педагогічних помилок. Рівень рефлексії досягненого рівня соціокультурної вихованості вищий порівняно з попереднім рівнем, але відсутня у багатьох студентів здатність до подальшої самоосвіти.

Високий рівень характеризується яскравою соціокультурною вихованістю та використанням професійно значущих педагогічних знань, здатністю до соціокультурного виховання. На цьому рівні студенти володіють науково-дослідними, проєктувальними та іншими професійними вміннями, проявом

творчості, впевненості у використанні педагогічних технологій соціокультурного виховання, що свідчить про особистісне та професійне збагачення. Студенти демонструють наявність специфічних якостей та здібностей, необхідних для успішного соціокультурного виховання, а також бажання подальшої самоосвіти та поповнення недостатніх знань.

Ефективне здійснення соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін передбачає створення системи педагогічних умов, які поділені нами на зовнішні та внутрішні. **Зовнішні педагогічні умови** соціокультурного виховання ми розглядаємо як комплекс заходів навчально-виховного процесу, який забезпечує досягнення студентами достатнього рівня розвитку соціокультурної вихованості. До таких віднесено:

I. Нормативні: змістовна та інноваційна діяльність майбутнього вчителя у процесі засвоєння гуманітарних дисциплін; установка на компетентно-професійну діяльність у нових полікультурних умовах; індивідуальний підхід до здобуття соціокультурних знань та вмінь майбутніми педагогами.

II. Загальнопедагогічні: забезпечення інтегративної цінності процесу соціокультурного виховання майбутнього вчителя; спрямованість професійної підготовки на виховання вчителя соціокультурними засобами; актуалізація можливостей гуманітарних дисциплін для соціокультурного виховання майбутніх учителів з урахуванням їх спеціальності та кваліфікації; стимулювання процесу саморозвитку майбутніх педагогів.

III. Професійно-педагогічні: співвідношення методів і форм соціокультурного виховання у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; спрямованість навчального процесу у ВНЗ на формування у майбутніх педагогів знань, умінь та навичок здійснення соціокультурного виховання учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

IV. Загально-соціальні: потреба у професійно-компетентних учителях, здатних працювати в нових полікультурних умовах; престижність наявності

високої професійної майстерності у випускників педагогічного вузу, спроможних до діалогу культур.

Виходячи з цього, доречним вважаємо виокремлення у структурі загальнопедагогічних **внутрішніх педагогічних умов** соціокультурного виховання майбутніх учителів, а саме:

1) забезпечення інтегративної цінності процесу соціокультурного виховання майбутніх учителів;

2) здійснення соціокультурного виховання шляхом реалізації особистісно-діяльнісного підходу в контексті принципу діалогу культур;

3) актуалізація можливостей гуманітарних предметів для соціокультурного виховання майбутніх учителів з урахуванням їх спеціальності та кваліфікації, що передбачає актуалізацію загальнотеоретичного, соціокультурного, комунікативного аспектів даних дисциплін через вибір змісту гуманітарних дисциплін на основі інтегративно-комплексного підходу;

4) стимулювання процесу саморозвитку майбутніх учителів у соціокультурного виховання проявляється в збагаченні інтерактивної взаємодії майбутніх учителів засобом оптимального співвідношення активних методів навчання, режимів роботи, різних форм аудиторної і позакласної роботи.

Визначивши педагогічні характеристики виховання у педагогічній та психологічній літературі, візьмемо за основу ті, які відповідають нашому баченню сутності соціокультурного виховання і передбачають їх набуття майбутніми вчителями в процесі виховання: *технологічність* (головне місце у вихованні займає логіка, побудована не на емпіричних уявленнях, а закономірностях людського сприйняття і психічного розвитку, що й носить усе більш теоретичний характер); *емоційність* (виховання спирається на емоційно-образне сприйняття дійсності й формування емоційного досвіду); *ситуативність* (основним засобом педагогічної діяльності у соціокультурному вихованні стають не традиційні заходи, а виховна ситуація, тобто виховання має ситуативний характер); *діалогічність*

(усвідомлення досвіду і виважена позиція створюється у процесі діалогу, разом з усіма суб'єктами виховного процесу відбувається осмислення і співпереживання життєвих учинків особистості); *перспективність* (соціокультурне виховання стає перспективним, коли воно направлене не тільки на усвідомлення життєвого досвіду, але і передбачає відпрацювання і постійне оновлення життєвих позицій).¹⁸

Окреслюючи чинники соціокультурного виховання в контексті проблеми, що розглядається, зауважимо, що у сучасних умовах важливого значення для майбутніх учителів набуває формування соціокультурної компетенції, яка передбачає здатність усвідомлювати культурні особливості різних націй, розвиток вербальної і невербальної поведінки в типових мовних ситуаціях тощо. З огляду на це особливого значення в процесі соціокультурного виховання майбутніх учителів набуває **креативний чинник** (включення людини у дійсність світового простору і часу, що є стимулом до саморозвитку та самопізнання; необхідність залучення особистості до культури інших країн), який визначає переорієнтацію виховання в процесі вивчення гуманітарних наук з предметно-змістового принципу засвоєння культурних надбань людства на особистісно орієнтований і передбачає формування особистісної зрілості студента, розвиток творчих здібностей та особистісних якостей людини загальнокультурної спадщини.¹⁹

Професійний чинник (необхідність комплексу знань про цінності, зразки поведінки, звичаї, традиції, мови, рух культури, які належать певному суспільству і характеризують його; здатність порівнювати особливості культур народів, мови яких вивчають) соціокультурного виховання майбутніх учителів визначається нами як відповідність високим вимогам до особистості педагога, що об'єктивно відображає його психолого-педагогічну

---

¹⁸ Борытко Н. 2001. *Педагог в пространстве современного воспитания : монография*. Волгоград : Перемена.

¹⁹ Гончаренко С. *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь.

готовність до інтегральної та соціально значущої діяльності виховання підростаючого покоління в нових соціокультурних умовах.

Рефлексивний чинник (виявлення взаємовпливу культур через призму культурного світобачення людини; виховання в контексті загальноосвітніх культур) окреслює, на нашу думку, рівень значущості впливу самої особистості майбутнього педагога на сутність, зміст, методiku його подальшої професійної діяльності, від якої істотно буде залежати соціокультурне виховання його учнів.

Теоретично обґрунтувавши такі чинники на основі аналізу педагогічної літератури (І.Д. Беха, О.І. Вишневського, О.А. Дубасенюк, В.О. Киричука, М.Д. Ярмаченка),^{20 21 22 23 24} ми звернулися до практичного підтвердження їх значущості в процесі соціокультурного виховання і тому провели анкетування майбутніх учителів іноземних мов, майбутніх учителів української мови та літератури, майбутніх учителів історії та вчителів гуманітарних дисциплін. Усього в анкетуванні взяло участь 100 студентів та 120 учителів загальнонавчальних освітніх закладів. Анкета передбачала з'ясування трьох питань: розуміння сутності соціокультурного виховання, важливість розуміння соціокультурного виховання і як відбувається соціокультурне виховання у загальноосвітніх навчальних закладах.

На питання „Що таке соціокультурне виховання?” студенти (36%) і вчителі загальнонавчальних освітніх закладів (62%) відповіли, що соціокультурного виховання – це „комплекс знань про цінності, зразки поведінки, звичаї, традиції, мови, рух культури, які належать певному суспільству і характеризують його”. Суттєва різниця у кількості правильних визначень може пояснюватися наявністю у майбутніх учителів теоретичних

---

²⁰ Бех І. 2003. *Виховання особистості : в 2-х кн. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади*. Київ : Либідь.

²¹ Вишневський О. 1989. *Діяльність учнів на уроці іноземної мови : посібник для вчителів*. Київ : Рад. шк.

²² Дубасенюк О. 2002. *Виховна діяльність педагога: досвід порівняльного дослідження*. Житомир : Видавництво ЖДПУ.

²³ Киричук О. 1997. *Філософія освіти і проблеми виховання. Нові технології навчання*, 19, с. 6.

²⁴ *Педагогическая энциклопедия*. Москва: Советская энциклопедия, 1964.

знань про цілі виховання, що сприяє накопиченню соціокультурних понять, але відсутністю у них досвіду роботи в загальноосвітніх навчальних закладах. На думку 26% майбутніх учителів та 74% педагогів-практиків, соціокультурного виховання – це „необхідність залучення особистості до культури країни, історію, філософію, мову якої вивчаємо”. Це свідчить, що майбутні вчителі не можуть чітко сформулювати необхідність відображення у навчально-виховному процесі світової загальнокультурної спадщини. 15% студентів та 44% вчителів гуманітарних дисциплін вважають, що соціокультурне виховання – це „здатність порівнювати особливості культур народів, мови яких вивчають”, а 13% студентів та 40% учителів вважають, що соціокультурне виховання – це „здатність мати власне ставлення до культурних особливостей, що відрізняються від загальноприйнятого”. Думки майбутніх педагогів та вчителів практично збігаються стосовно цих чинників. Це є свідченням того, що кожен учитель повинен вміти виявляти спільні риси у культурах, бути прикладом розуміння різниці в поведінці носіїв різних культур, включати вербальні та невербальні засоби вивчення гуманітарних дисциплін. 25% студентів та значна частина вчителів (10%) вважають, що соціокультурне виховання В – це „необхідність залучення особистості до народних традицій країни, звичаїв, мови, яка є предметом вивчення”. Це дає нам можливість дійти висновку, що вчителі розуміють, що виховання учнів тільки на народних традиціях країни та її мови є недостатнім.

Відповідаючи на запитання анкети щодо важливості соціокультурного виховання на сучасному етапі – „Як Ви ставитесь до соціокультурного виховання?” та „У чому полягають особливості соціокультурного виховання?” – 37% майбутніх учителів та 68% практикуючих педагогів зазначили, що соціокультурне виховання „включає людину в дійсність світового простору і часу, що є стимулом до саморозвитку та до самопізнання”; 31% майбутніх учителів і 57% учителів визнали соціокультурне виховання як „запоруку успішної адаптації в суспільстві

підростаючого покоління”; 25% майбутніх педагогів та 44% учителів ствердили, що соціокультурне виховання – це „прищеплення людині соціокультурних навичок та засвоєння ними відповідних знань”. Поряд з цим студенти педагогічних факультетів та практикуючі педагоги визначають особливості соціокультурного виховання, а саме: „виховання в контексті з європейськими країнами” (31% і 74%), „виховання культури країни, мова якої вивчається” (24% і 62%), „виховання людини демократичного світогляду і культури” (20% і 51%), „виявлення взаємовпливу культури через призму культурного світобачення людини” (17% і 46%), що дає нам підстави зробити висновок, що і майбутні вчителі, й учителі загальноосвітніх навчальних закладів розуміють важливість і необхідність соціокультурного виховання, власного соціокультурного розвитку та соціокультурного виховання учнів.

Далі пропонувалися запитання щодо організації процесу соціокультурного виховання та нормативно-правової бази його реалізації в Україні. 53% вчителів відповіли, що соціокультурне виховання в основному відбувається після уроків, що свідчить про стандартність та стереотипність тлумачення сутності соціокультурного виховання. 30% учителів загальноосвітніх навчальних закладів відповіли, що в школах соціокультурне виховання здійснюється за допомогою соціокультурного матеріалу на уроках іноземної мови, і тільки 17% практикуючих учителів підтвердили застосування інтерактивний підходу щодо соціокультурного виховання, який включає в себе виховання не тільки на уроках іноземної мови, але й у процесі вивчення інших гуманітарних дисциплін, наприклад, на уроках історії, літератури, країнознавства тощо. Це пояснюється достатнім рівнем володіння вчителями соціокультурними знаннями, однак можна констатувати невизначеність щодо шляхів, методів, прийомів організації процесу соціокультурного виховання.

Щодо законодавчого забезпечення процесу соціокультурного виховання, то практично всі вчителі відповіли про існування таких нормативно-правових підстав, а саме: державні програми з гуманітарних дисциплін, державний стандарт освіти, Закон України „Про освіту”, Закон України „Про мову”, що

свідчить про можливість організації процесу навчання та виховання на соціокультурних засадах та необхідність соціокультурного виховання майбутніх учителів.

Таким чином, результати анкетування майбутніх учителів і практикуючих педагогів дали змогу деталізувати основні чинники, які спонукають учителів до соціокультурного виховання (див. табл. 2).

Таблиця 2

Чинники, які спонукають учителів до соціокультурного виховання

№ п /п	Чинники	К-сть відповідей	
		майбутні вчителі	учителі ЗНЗ
1	Виховання в контексті загальноосвітніх культур	31	74
2	Необхідність залучення особистості до культурних надбань цивілізації	26	74
3	Включення людини у дійсність світового простору і часу, що є стимулом до саморозвитку та до самопізнання	37	68
4	Необхідність комплексу знань про цінності, зразки поведінки, звичаї, традиції, мови, рух культури, які належать певному суспільству і характеризують його	36	62
5.	Виявлення взаємовпливу культур через призму культурного світобачення людини	17	46
6.	Здатність порівнювати особливості культур народів у поліетнічному середовищі.	15	44
7.	Визнання права та достоїнств усіх культур і права представників інших культур зберігати свою культурну самобутність, традиції, звичаї.	12	36
8.	Залучення до світової соціокультурної спадщини.	10	28
9.	Необхідність адекватно діяти в різноманітних соціокультурних середовищах.	8	20

Отже, аналіз проведеного опитування дає змогу простежити ставлення майбутніх учителів гуманітарних дисциплін та практикуючих педагогів до необхідності та важливості соціокультурного виховання, з'ясувати їх

розуміння сутності соціокультурного виховання та вивести загальний комплекс чинників, які спонукають майбутніх учителів до соціокультурного виховання, а саме: виховання в контексті загальноосвітніх культур, необхідність залучення особистості до культури, включення людини у дійсність світового простору і часу, що є стимулом до саморозвитку та самопізнання, необхідність комплексу знань про культуру, виявлення взаємовпливу культур через призму культурного світобачення людиною, здатність порівнювати особливості різних культур.

Уважне вивчення психолого-педагогічної літератури дозволило виокремити три основні контексти, в яких здійснення соціокультурне виховання, на нашу думку, буде найбільш ефективним,^{25 26 27 28} а саме: *іншомовному, національно-полікультурному та соціальному* (див. рис. 4).

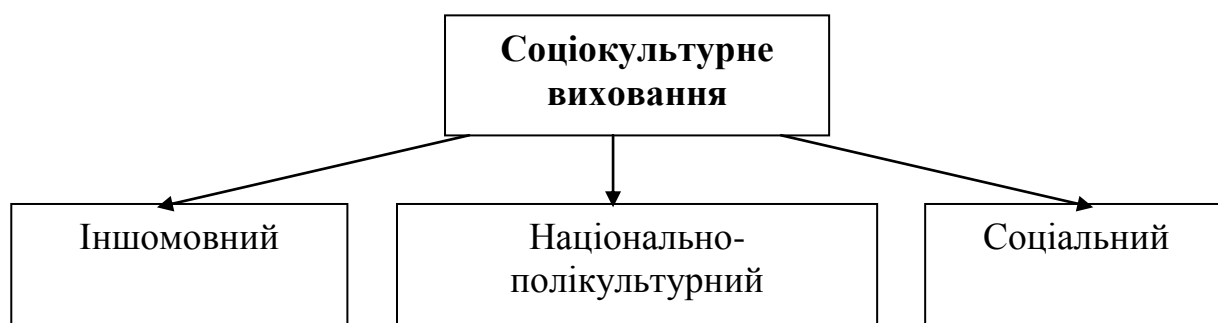

Рис. 4. Контексти соціокультурного виховання

За Є.П. Шубіним, виховний аспект *іншомовної культури* спрямований на оволодіння педагогічним змістом (естетичним, моральним, етичним). Отже, виховний потенціал залежить від *культурологічного змісту* матеріалів, що використовуються в навчально-виховному процесі, від їх потенційних можливостей. Компонентами змісту соціокультурного виховання визначаються: загальнонаціональні цінності (Україна як цінність, побудова і розквіт України); загальнолюдські цінності (істина як цінність), життя

²⁵ Зязюн І. 2000. *Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: Проблеми, пошуки, перспективи* : монографія. Київ : Віпол.

²⁶ Киричук О. 1997. Філософія освіти і проблеми виховання. *Нові технології навчання*, 19, с. 6.

²⁷ Пассов Е. 2002. Культурообразная модель профессиональной подготовки учителя, философия, содержание, реализация. *Иностранные языки в школе*, 4, с. 11–18.

²⁸ Сафонова В. 2001. *Проблемные задания на уроках английского языка в школе*. Москва : Евршкола.

(природа, життя людини і людська цивілізація як цінність, світова культура як цінність, воля і права особистості як цінність), спілкування і співпраця (міжнаціональне, крос-культурне спілкування як цінність).²⁹

Прихильники іншомовної освіти (Ю.І. Пассов, В.В. Царькова, В.В. Кузовлєв) вважають, що освіта – це передача культури, а іншомовна освіта – це передача іншомовної культури.³⁰ На їх думку, іншомовну освіту складають такі **процеси**: *пізнання*, яке спрямоване на оволодіння *культурологічним* змістом іншомовної культури; *розвиток*, який спрямований на оволодіння *психологічним* змістом іншомовної культури (здібності, психічні функції тощо); *виховання*, яке спрямоване на оволодіння *педагогічним* змістом іншомовної культури (моральний, естетичний та ін. аспекти); *навчання*, яке спрямоване на оволодіння *соціальним* змістом іншомовної культури в тому сенсі, що мовленнєві вміння засвоюються як засоби спілкування в соціумі.

Таким чином, **іншомовна культура** – це та частина загальної культури людства, якою особистість може оволодіти в процесі комунікативної іншомовної освіти у пізнавальному (культурологічному), розвиваючому (психологічному), виховному (педагогічному), навчальному (соціальному) аспектах.³¹

Важливим у визначенні чинників та структури соціокультурного виховання є проголошений у загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти **плюрлінгвальний підхід**. *Плюрлінгвальний підхід* покладений в основу теорій **полікультурної освіти** в Україні та теорії іншомовної освіти (Ю.І. Пассов).³² Вітчизняні вчені, зокрема Р.І. Антонюк, І.А. Зязюн, вважають полікультурну освіту засобом психічного оздоровлення молоді.^{33 34}

---

²⁹ Шевченко В. 1996. Концепція гуманітарної освіти і реформування вищої освіти в Україні. *Філософія. Історія культури. Освіта: Доп. та повідомл. III Міжнар. конгр. українців*, с. 354–360.

³⁰ Пассов Е. 2002. Культурообразная модель профессиональной подготовки учителя, философия, содержание, реализация. *Иностранные языки в школе*, 4, с. 11–18.

³¹ Пассов Е. 2001. *Мастерство и личность учителя: На примере преподавания иностранного языка*. Москва : Флинта: Наука.

³² Пассов Е. 1998. *Коммуникативное иноязычное образование (Концепция развития индивидуальности в диалоге культур)*. Липецк.

Таким чином, педагогічна політика в системі будь-якої національної освіти повинна бути спрямована на діалог культур, що тільки зміцнить і збагатить молоду людину як носія національної культури. Пізнання культури інших народів робить людину всебічно розвиненою духовно й емоційно. „Рідне” і „чуже” зближуються між собою. Це зближення не розщеплює національну свідомість, не виснажує національних почуттів.³⁵

На сучасному етапі складається національна концепція виховання в нових суспільно-політичних та економічних умовах. Це виховання людини культури, яка керується загальнолюдськими цінностями, ввібравши багатство культурної спадщини минулого свого народу і народів інших країн, яка прагне до взаєморозуміння з ними, здатна й готова здійснювати міжособистісне і міжкультурне спілкування.

Вищезазначене дозволяє визначити передумови соціокультурної освіти, які ми враховуємо в процесі соціокультурного виховання майбутніх учителів:

- міждисциплінарна інтеграція культурознавчої інформації з різних галузей знань;
- орієнтація на обов'язкову бікультурну та білінгвістичну освіту, відхід від культурознавчого ізоляціонізму в освітній системі;
- інтегративний, комунікативно-діяльнісний підхід до гуманітарної освіти майбутніх педагогів як інструмента спілкування, засобу міжкультурної взаємодії, інтеркультурної освіти, узагальнення досягнень матеріальної та духовної культури людської цивілізації, репрезентованої соціальними спільнотами та етносами;
- використання новітніх технологій у розвитку засобів комунікації для досягнення цілей соціокультурного виховання.

---

³³ Антонюк Р. 2001. Полікультурне виховання, полікультурна свідомість та відповідальність. *Проблеми освіти : наук.-метод. зб.*, 24, с. 29–38.

³⁴ Зязюн І. 2000. *Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: Проблеми, пошуки, перспективи : монографія.* Київ : Віпол.

³⁵ Антонюк Р. 2001. Полікультурне виховання, полікультурна свідомість та відповідальність. *Проблеми освіти : наук.-метод. зб.*, 24, с. 29–38.

Орієнтація на соціокультурну освіту за допомогою вивчення змісту конкретного гуманітарного предмета суттєво розширює її функціональне значення. У вихованні засобами гуманітарних дисциплін можна виокремити спрямування на:

1) розвиток самосвідомості майбутніх учителів як культурно-історичних суб'єктів, які сприймають своє історичне минуле та відчувають відповідальність за майбутнє людства; усвідомлюють необхідність поєднання зусиль народів для вирішення глобальних проблем людства, приймають гідність усіх культур і право кожного народу та кожної культурної спільноти утверджувати, берегти свою культурну самостійність та забезпечувати повагу до неї, визнають пріоритет загальнонародних цінностей;

2) розвиток інтегративних комунікативних та комунікативно-пізнавальних умінь застосовувати іноземну мову як засіб міжкультурного спілкування та узагальнення досягнень різних культур, аналізувати внесок рідної та іноземної мов до загальнокультурного фонду людської цивілізації, знайомити іншомовну аудиторію з досягненнями національної культури;

3) розвиток потреби в культурознавчому саморозвитку як способі оволодіння світом у професійно-значущих видах соціокультурної освіти;

4) співрозвиток світоглядної, художньої культури, культури міжособистісної та групової взаємодії за умов формального та неформального спілкування;

5) навчання формам суспільного самовираження індивіда, які можна визначити як етнічно адекватні та юридично виправдані у відкритій спільноті;

6) навчання етиці мовленнєвої, дискурсивної поведінки;

7) взаємопов'язане формування та розвиток усіх компонентів комунікативної компетенції.³⁶

---

³⁶ Сковорода Г. 1988. *Благородный Эродий*. Москва : Педагогика.

Наведені вище положення щодо спрямованості на співвивчення мови та культури визначають одну із стратегічних ліній сучасної мовної освіти, яка у мовній педагогіці визначається як „*соціокультурний підхід*”. Долучаємося до думки В.В. Сафонової, що соціокультурний підхід проголошує в якості основного принципу „взаємопов’язаний комунікативний та соціокультурний розвиток особистості”.³⁷

При соціокультурному підході пріоритетного становища набуває соціально-педагогічна орієнтація на вивчення, зокрема, іноземних мов та інших гуманітарних дисциплін у контексті виховання культурної толерантності засобами діалогу культур.³⁸

У сучасній педагогічній теорії та практиці виокремлюються такі принципи соціокультурної освіти:

- *принцип навчання іншомовному спілкуванню в контексті діалогу культур*, сутність якого визначається необхідністю забезпечити тісний взаємозв’язок мовної освіти та міждисциплінарного виховання у контексті гуманізації та гуманітаризації вузівського навчання;

- *принцип опори на міждисциплінарні культурознавчі знання студентів*, котрі отримують соціокультурну інформацію про культуру своєї та чужих держав із теоретичних курсів країнознавства, літературознавства, історії мови, теоретичної граматики тощо, а також поглиблюють знання на заняттях з практики мови;

- *принцип опори на інтелектуальний потенціал студентів під час вибору форм іншомовного навчального спілкування* зумовлений необхідністю формування не лише їх загального та лінгвістичного світогляду, але й рівня їх мовленнєвої та мовної компетенції. Від суми перерахованих факторів залежить, чи буде іншомовне спілкування парним, у маленьких групах

---

³⁷ Сафонова В. 1996. *Изучения языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизации*. Воронеж : Истоки.

³⁸ Розов М. 1992. *Методологические принципы ценностного прогнозирования образования*. Москва.

(тріадах), в макрогрупах, у командах або чи буде воно реалізоване в індивідуальних, групових та масових формах позакласної роботи;

- *принцип поєднання навчання міжкультурному спілкуванню з розвитком правозахисної свідомості майбутніх учителів*, їх підготовка до миротворчої діяльності передбачає використання нестандартних ситуацій та форм роботи, що вимагають від молодшої людини здатності висловлювати свою громадянську позицію, особливу думку, точку зору;

- *принцип збагачення наявної освіти інтеркультурним компонентом* сприяє передачі цінностей іншомовної культури та веде до поліфонії культур, за якої діалог культур є способом заохочення особистості до цінностей культури.^{39 40}

Велику роль у соціокультурному вихованні майбутніх учителів відіграє **соціальне середовище** та **соціалізація особистості**. Поняття „соціалізація” (від латинського *socialis* – суспільний) виникло в західній соціології наприкінці XIX століття з метою позначення головного механізму взаємодії людини з іншими людьми, і з суспільством у цілому. Таким механізмом вважалося соціальне наслідування, що регулювалося суспільством через систему освіти й виховання, сім’ю та громадську думку. Отже, важливого значення у процесі соціокультурного виховання набуває *соціалізація* як історично зумовлений процес розвитку особистості, надання індивіду та присвоєння ним цінностей, норм, установок, зразків поведінки, що притаманні певному суспільству. Її результатом є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду в своїй діяльності та спілкуванні. Соціалізація може відбуватися як в умовах цілеспрямованого формування особистості, так і в умовах стихійного впливу на особистість. Мета соціалізації полягає в тому, щоб допомогти майбутнім учителям вижити в суспільному потоці криз і реформ – економічної, екологічної, інформаційної,

---

³⁹ Кулагина Е. 2004. *Научно-методологические основы модернизации содержания социокультурного образования*. Москва: Академия.

⁴⁰ Сафонова В. 1996. *Изучения языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций*. Воронеж : Истоки.

комп'ютерної тощо, оволодіти досвідом старших, зрозуміти своє покликання, визначити власне місце у суспільстві, самостійно знайти шляхи ефективного самовизначення в ньому. При цьому індивід у процесі соціалізації прагне до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення. У зв'язку з цим велике значення має вивчення лінгвокраїнознавчого матеріалу та формування на його основі інтеркультурних умінь. Вивчаючи культуру іншого народу та навчившись спілкуватися в діалозі культур, людина відчуває себе частиною цього процесу, в якому вона осмислено бере участь.⁴¹ У процесі соціалізації студенти прилучаються до певних норм, цінностей, установок, зразків поведінки, сприймання культурного та соціального контексту.⁴² У соціокультурному вихованні необхідно знати і враховувати соціальний контекст, тобто готові стандарти, норми, правила, вербальні й невербальні структури, що притаманні певному суспільству.

Соціокультурні виховні можливості гуманітарних дисциплін у вищому педагогічному закладі *визначаються перспективами становлення* гармонійної цілісної особистості з потенціалом росту, що зумовлює формування якісно нового педагогічного мислення вчителя на всіх рівнях професійної діяльності⁴³ та передбачає:

- переорієнтацію вищої освіти від підготовки спеціалістів за галузевими замовленнями до формування їх як інтелектуального потенціалу суспільства;
- вироблення у студентів уявлень про культуру як про вираження загальнолюдських інтересів з метою створення стимулу до самоосвіти і самовиховання;
- становлення спеціалістів як інтелектуальних, творчих особистостей, здатних вирішувати складні педагогічні задачі, відповідальних перед суспільством за прийняття рішень. Усі перераховані аспекти гуманізму є

---

⁴¹ Сорокин П. 1992. *Система социологии, социальная мобильность*. Москва.

⁴² Хомич Л. 2009. Філософсько-методологічні засади вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. *Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”* : Науково-теоретичний збірник, с. 501–505.

⁴³ Шевченко В. 1996. Концепція гуманітарної освіти і реформування вищої освіти в Україні. *Філософія. Історія культури. Освіта: Доп. та повідомл. III Міжнар. конгр. українців*, с. 354–360.

основними для соціокультурного виховання в умовах вищого навчального закладу;

- зміну змісту освіти шляхом збільшення в ній частки гуманітарних дисциплін, засвоєння яких сприяє долученню до цінностей загальнолюдської культури;
- демократизацію педагогічного спілкування, створення в кожному навчальному закладі належного морально-психологічного клімату в контексті врахування індивідуальних особливостей студентів.⁴⁴

За рівнем соціокультурних виховних можливостей можна виокремити два типи реалізації змісту гуманітарних дисциплін з метою СКВ майбутніх учителів.⁴⁵

Перший тип – викладання гуманітарних і соціально-економічних дисциплін, у контексті яких людина є об'єктом вивчення, що передбачає, по-перше, подолання деперсоналізації, тобто формальних, неавтентичних відносин, що заважають пізнати себе і людей; по-друге, перспективне визначення індивідом майбутніх дій та виважене розміщення ним на шкалі цінностей таких категорій, як істина та неправда, мета і засоби, добро і зло, свобода і примус, особистість і держава.

Другий тип – викладання гуманітарних дисциплін, у контексті яких предметом вивчення є засоби комунікації, що стимулюють організаційну діяльність через різні форми: апперцепцію (усвідомлене сприймання чого-небудь), архетипи (використання колективного несвідомого), дискурси (застосування адекватного мовного вираження), артефакти (побудовані людиною об'єкти матеріальної і духовної культури). Вважаємо, що саме цей тип викладання може бути покладеним у основу соціокультурного виховання у ВНЗ як основний, так як інтерактивне вивчення полікультурного матеріалу за допомогою різних форм дає змогу бачити загальне й одиничне у

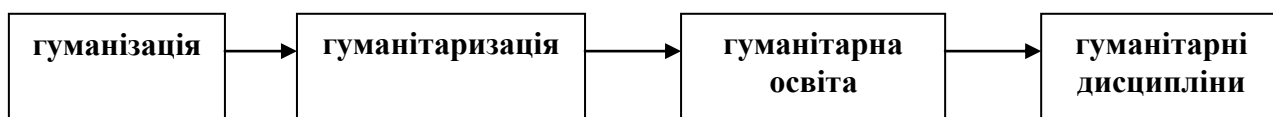
⁴⁴ Сорокин П. 1992. *Система социологии, социальная мобильность*. Москва.

⁴⁵ Вербицкая Л. 2002. Некоторые проблемы современного высшего образования в России. *Высшее образование в России*, 2, с. 8–11.

динамічному полікультурному просторі сучасності. За цих умов викладач є вихователем майбутнього вчителя у процесі підготовки до ретрансляції інших культур.

Гуманітарні дисципліни орієнтовані на досягнення певного загальнокультурного рівня компетентності, яка є важливою для майбутнього вчителя. Її можна розглядати у трьох аспектах: *змістовому* (осмислення ситуації у контексті культурних зразків, розуміння, ставлення, оцінки); *проблемно-практичному* (адекватність розпізнавання ситуації, постановки і виконання цілей, завдань, норм за певних обставин); *комунікативному* (адекватне спілкування в ситуаціях культурного контексту).⁴⁶

На сучасному етапі одним з основних принципів державної політики в сфері освіти є гуманістичний і світський характер навчання й виховання, пріоритет загальнолюдських цінностей, вільного розвитку особистості; задоволення гуманітарних потреб особистості; повага до прав і свобод людини; відповідність вимогам часу і відкритість (див. рис. 5).

Рис.5. Алгоритм гуманітаризації професійної підготовки майбутнього вчителя у контексті СКВ

Таким чином, для забезпечення оптимального входження індивіда в сучасне суспільство, його самореалізації в житті, зокрема в науці, культурі та мистецтві у системі гуманітарних наук можна визначити три інваріантні підходи: **соціальний** – знання соціальних теорій суспільства, тієї скарбниці духовних ідеалів культури, без яких неможливе становлення людини як особистості; **психологічний** – оволодіння знаннями, уміннями й навичками, що забезпечують психологічне наповнення професійної діяльності майбутнього вчителя; **світоглядний** – сукупність філософських,

⁴⁶ Писаренко В. 2003. Гуманитарные науки в парадигме высшего инженерно-технического образования в XXI веке. *Перспективные информационные технологии и интеллектуальные системы*, 3, с. 4–99.

соціологічних, політичних, культурологічних поглядів, які формують основу духовного вдосконалення людини.⁴⁷

Ґрунтуючись на наукових дослідженнях,^{48 49 50 51 52} можна виокремити три основні блоки гуманітарних дисциплін, які забезпечують соціокультурне виховання майбутніх учителів: а саме: **філософсько-історичний, рідномовний і європейський**, що є універсальними для всіх майбутніх учителів-гуманітаріїв (див. рис. 6).

Засвоєння дисциплін **філософсько-історичного блоку** гуманітарних дисциплін покликане розв'язувати такі завдання: утвердження в свідомості майбутніх учителів віри у кожную дитину, а також у свої педагогічні можливості і здібності; переконаність у необхідності гуманного підходу до

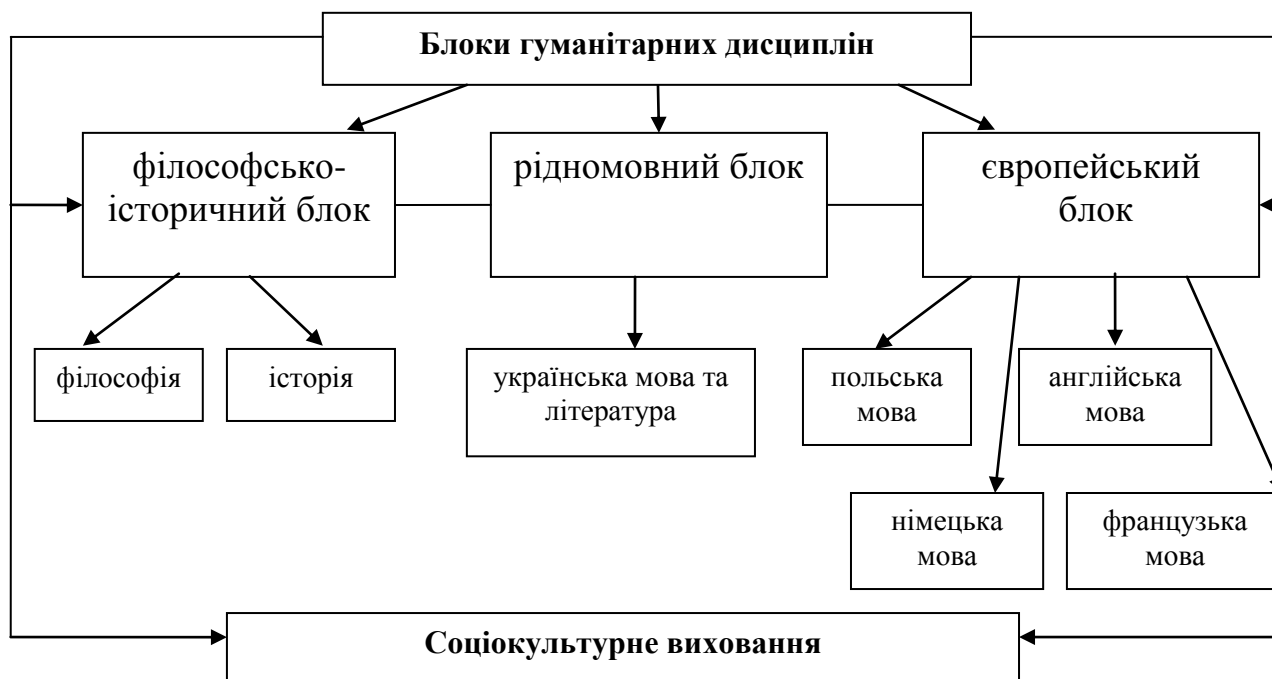

Рис. 6. Блоки гуманітарних дисциплін, в межах яких здійснюється соціокультурне виховання

⁴⁷ Педагогіка. Київ : Вища школа, 1986.

⁴⁸ Большая Советская Энциклопедия. Москва : Советская Энциклопедия, 1972.

⁴⁹ Гуманітарні науки і сучасність. Збірник наукових праць. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т.

⁵⁰ Пассов Е. 2001. Мастерство и личность учителя: На примере преподавания иностранного языка. Москва : Флинта: Наука.

⁵¹ Хомич Л. 2009. Філософсько-методологічні засади вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : Науково-теоретичний збірник, с. 501–505.

⁵² Шубин Е. 1963. Основные принципы методики обучения иностранным языкам. Москва.

підростаючого покоління; удосконалення навичок творчого розв'язання педагогічних завдань; розвиток інтересу до класичної педагогічної мудрості, сучасних психолого-педагогічних і філософських досліджень, прагнення до самовдосконалення.

Соціокультурне виховання майбутніх учителів передбачає наявність *загальнокультурного рівня* особистості, який залежить від певних чинників: *мистецької культури*, що формується у процесі ознайомлення з різними видами мистецтв у суспільному житті (театр, музеї, картинні галереї, виставки образотворчого мистецтва, кіно тощо); *соціально-психологічної культури* як форми та процесу організації суб'єктом своєї життєдіяльності на побутовому рівні; *інтелектуальної культури*, яка формується в процесі навчальної діяльності в педагогічному закладі та забезпечує розвиток мислення й мовлення, навичок спілкування, організації наукових досліджень та ін.; *професійної культури* як уміння творчо організовувати цілісний навчально-виховний процес.⁵³

Філософсько-історичний блок гуманітарних дисциплін дає наукове підґрунтя загальних соціокультурних знань, що є базовим для будь-якого виховання, зокрема соціокультурного.

Визначення виховних можливостей *рідномовного блоку* гуманітарних дисциплін у процесі соціокультурного виховання передбачає чітке окреслення змісту та шляхів організації навчально-виховного процесу студентів-гуманітаріїв для забезпечення рівних умов на європейському ринку праці, виконання суспільних, економічних, технологічних, культурних та інших запитів сучасного світу.

Варто зазначити, що ідеї соціокультурного виховання вимагають своєї матеріалізації та системності. У самій системі соціокультурної освіти головна роль належить мовам – носіям культури – з огляду на важливість проблеми контактів і взаємодії культур, що дає можливість систематизувати уявлення

---

⁵³ Сорокин П. 1992. *Система социологии, социальная мобильность*. Москва.

про місце та роль української мови у вітчизняній освіті, формувати повагу до інших мов і культур. Вважаємо, що належне оволодіння декількома мовами може стати продуктивним лише в процесі міжкультурного спілкування. При цьому в самому навчально-виховному процесі студент повинен прийти до розуміння, що українська мова й українська література як спосіб трансляції вітчизняних духовних і художніх цінностей складають основу української міжкультурної комунікації.

Залишаючись у полі своєї культури, яка є для студентів базовою, останні сприймають чужу культуру крізь призму рідної, яка немовби накладається на неї, створює, на думку В.Біблера, „лакуни”, через які і здійснюється діалог культур.⁵⁴ Розвиток риси другої мовної особистості відбувається в процесі соціокультурного виховання на основі картини світу, яка дозволяє людині зрозуміти нову для неї соціальну дійсність. Тому, ми вважаємо, що рідномовний блок у підготовці до соціокультурного виховання також є базовим, оскільки знання з рідної мови та літератури не тільки дають змогу ширше засвоїти іноземні мови, але і більш повно пізнати свою рідну.

Європейський блок гуманітарних дисциплін представлений мовами, які вивчаються у ВНЗ. Вважаємо, що процес соціокультурного виховання майбутніх учителів є більш ефективним у ході вивчення іноземної мови, оскільки предметна інформація на таких заняттях має гуманітарний і, певною мірою, міжкультурний характер. Зокрема, вона дає студентам можливість ознайомитися з фактами щодо історії, культури, звичаїв народу, мова якого вивчається, а в плані соціокультурного виховання провести порівняння з власними звичаями, традиціями, культурою. Така інформація часто сама містить певну ідейно-політичну або моральну оцінку того, про що йдеться. Принцип культуровідповідності, яким часто керуються без усвідомленого засвоєння цього поняття студентами на заняттях іноземної мови, повинен чітко реалізуватися в роботі викладача, з огляду на необхідність урахування

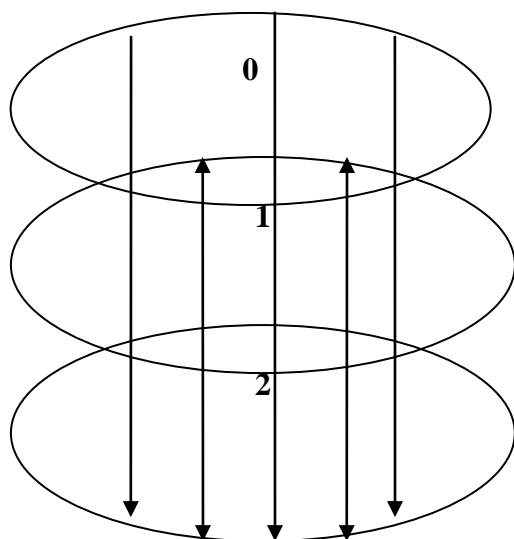
---

⁵⁴ Библер В. 1998. *Философско-психологические предположения Школы диалога культур*. Москва : Прогресс.

специфіки іншомовної культури, традицій, переконання, стереотипів поведінки, суспільно вироблених оцінки правильності норм, або, іншими словами, їх соціальної доречності. Важливо звернути увагу на те, аби майбутній учитель чітко уявляв межу власної та іншомовної культури, свідомо використовував змістові концепти запозичення для ефективного спілкування іноземною мовою.

Розглянувши основні блоки гуманітарних дисциплін, у процесі засвоєння яких здійснюється соціокультурне виховання майбутніх учителів, можна зробити висновок, що найбільше уваги приділяється європейській та рідномовній підготовці. Зобразимо вищесказане у вигляді спіралі (див. рис. 7), де 0 – філософсько-історичний, 1 – рідномовний і 2 – європейський блоки.

Рис. 7. Алгоритм засвоєння гуманітарних дисциплін у контексті рідномовного, європейського та філософсько-історичного блоків

Таким чином, вивчення історико-філософських та філологічних дисциплін допомагає глибше оволодіти теоретичними знаннями про закономірності розвитку, навчання і виховання студентів, розібратися в суті, принципах, змісті, формах і методах навчання; оволодіти професійно-педагогічними вміннями, необхідними для зростання педагогічної педмайстерності та діяльності.

На основі виділення основних компонентів моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін та

обґрунтування етапів соціокультурного виховання майбутніх учителів-гуманітаріїв у процесі дослідження розроблено критерії, які дозволяють визначити рівень соціокультурної вихованості майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. До таких віднесено: 1) *мотиваційно-ціннісний критерій* – визначає спрямованість майбутнього вчителя-гуманітарія до виховання у соціокультурному контексті, сукупність мотивів та потреб, які спонукають його до соціокультурного виховання, інтерес до всіх його складових та їх використання; якості та здібності майбутнього вчителя-гуманітарія, що визначають особистісну професійну значущість соціокультурного виховання для майбутнього вчителя; 2) *змістовий критерій* – передбачає наявність сформованої системи знань майбутніх учителів-гуманітаріїв про сутність соціокультурного виховання та рівень усвідомленості його практичної значущості, а також володіння основними видами знань, необхідними та достатніми для успішного соціокультурного виховання; 3) *практичний критерій* – сукупність умінь, якими має володіти майбутній учитель-гуманітарій для ефективної діяльності з соціокультурного виховання. Кожному визначеному критерію відповідає показник (див. табл. 3).

Таблиця 3

Критерії та показники соціокультурної вихованості майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін

Критерії	Показники
1. Мотиваційно-ціннісний	<ul style="list-style-type: none"> • спрямованість майбутніх учителів на досягнення відповідного рівня соціокультурної вихованості (сукупність мотивів та потреб у пізнанні культури інших народів та своєї рідної); • особистісно-професійна значущість соціокультурного виховання для майбутнього вчителя;
2. Змістовий	<ul style="list-style-type: none"> • Володіння системою соціокультурних знань (базовими історичними, філософськими, методичними, технологічними та психолого-педагогічними знаннями); • розуміння сутності соціокультурного виховання та

	<p>його значущості у процесі професійної підготовки;</p> <ul style="list-style-type: none"> • здатність до вибору доцільної навчальної інформації у процесі соціокультурного виховання.
3. Практичний	<ul style="list-style-type: none"> • уміння володіти засобами соціокультурного виховання; • уміння використовувати різні методи соціокультурного виховання; • уміння відбирати актуальний соціокультурний матеріал у подальшій професійній діяльності та ін.

У контексті проблеми соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних наук вважаємо доцільним виокремити *початковий, достатній та високий рівень* соціокультурної вихованості. Результати детального аналізу дозволили виділити характерні ознаки рівнів соціокультурної вихованості усіх груп майбутніх учителів (див. табл. 4).

Таблиця 4

Ознаки рівнів соціокультурної вихованості майбутніх учителів

Рівень соціокультурної вихованості	Педагогічні спеціальності	Характерні риси соціокультурної вихованості майбутніх учителів
Високий рівень соціокультурної вихованості	Майбутні вчителі іноземних мов	<p>Доцільно добирають необхідний соціокультурний матеріал, імпровізують, знаходять лінії поведінки у нестандартних ситуаціях.</p> <p>Достатньо швидко визначають істотні особливості іншомовної культури, здатні самостійно знайти вирішення будь-якої соціокультурної ситуації.</p> <p>Виявляють потяг до пізнання, самовдосконалення, застосовують свої знання в умовах міжкультурної комунікації.</p>

	<p>Майбутні вчителі української мови й літератури</p>	<p>Пропонують доцільні форми роботи з учнями в контексті соціокультурного виховання.</p> <p>Проявляють ініціативу під час вирішення соціокультурних задач у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.</p>
	<p>Майбутні вчителі історії</p>	<p>Долучаються до спільного пошуку вирішення соціокультурних задач у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.</p> <p>Доповнюють та виправляють помилки у процесі вирішення соціокультурних ситуацій.</p> <p>Використовують передовий педагогічний досвід учителів історії в соціокультурному вихованні учнів, що впливає на вироблення професійного стилю майбутньої педагогічної діяльності.</p>
<p>Достатній рівень соціокультурної вихованості</p>	<p>Майбутні вчителі іноземних мов</p>	<p>В основному правильно тлумачать соціокультурну інформацію в змісті гуманітарних дисциплін.</p> <p>Переважно ефективно вирішують соціокультурні задачі, незважаючи на труднощі сприйняття краєзнавчого матеріалу.</p> <p>Виявляють достатній рівень готовності до вирішення соціокультурних задач під час педагогічних практик.</p>
<p>Достатній рівень соціокультурної вихованості</p>	<p>Майбутні вчителі української мови й літератури</p>	<p>В основному доцільно розподіляють час для формування різних видів соціокультурних умінь, загалом правильно проводять аналогії соціокультурних явищ, утримуються від різких суджень.</p> <p>В основному прогнозують складність вирішення задач соціокультурної взаємодії, проте невпевнено намагаються запозичувати варіанти їх вирішення.</p>

	Майбутні вчителі історії	<p>Загалом правильно вирішують соціокультурні задачі у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.</p> <p>В основному доцільно тлумачать точку зору авторів підручників (посібників), не висловлюючи особисту думку.</p> <p>Цікавляться досвідом викладання історії в загальноосвітніх закладах.</p>
Початковий рівень соціокультурної вихованості	Майбутні вчителі іноземних мов	<p>Недостатньо володіють системою соціокультурних знань та вмінь.</p> <p>Намагаються запозичити готові відповіді щодо вирішення соціокультурних задач.</p> <p>Не виявляють здатності до практичного втілення отриманих у процесі вивчення гуманітарних дисциплін соціокультурних знань та вмінь на практиці.</p>
	Майбутні вчителі української мови й літератури	<p>Недостатньо володіють базовими соціокультурними знаннями та сформованими вміннями</p> <p>Як правило, не вирізняють істотні особливості соціокультурних явищ, концентруючи увагу на другорядних ознаках.</p> <p>Не орієнтовані на досягнення більш високого рівня соціокультурної вихованості.</p>
	Майбутні вчителі історії	<p>Недостатньо володіють основними засобами соціокультурного виховання.</p> <p>Відчувають труднощі у міжкультурному спілкуванні, не мають особистісної позиції у між культурному спілкуванні та взаємодії.</p>

Вивчення стану соціокультурної вихованості майбутніх учителів дозволяє дійти висновку про відмінності у рівні їх особистісного потенціалу та сформованості соціокультурних норм поведінки. Причиною, на нашу думку, є не тільки інновації в освітній політиці, що знайшло своє відображення в усіх державних документах України, але й зафіксований нами низький рівень сформованості деяких соціокультурних умінь, що стало наслідком відсутності у навчальних програмах педагогічних вузів з

дисциплін психолого-педагогічного та гуманітарного циклів чітко сформульованих цілей та завдань щодо соціокультурного виховання майбутнього вчителя.

Дослідження соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін визначалося нашими педагогічними міркуваннями про те, що рівень самостійності й творчості студентів значно підвищиться завдяки реалізації змісту моделі соціокультурного виховання студентів педагогічних ВНЗ, що передбачає:

1) діагностування причин недоліків оволодіння професійно-педагогічними соціокультурними вміннями, пошук шляхів підвищення ефективності їх навчально-виховної роботи;

2) виявлення труднощів при соціокультурному вихованню, які повинні долати майбутні вчителі у процесі вивчення гуманітарних дисциплін;

3) інформування студентів про динаміку розвитку соціокультурного виховання на різних етапах соціокультурного виховання майбутніх учителів, критерії оцінки рівнів соціокультурної вихованості майбутніх педагогів.

Перший, теоретико-ознайомлювальний етап включає постановку цілей і завдань, визначення ціннісних орієнтацій і мотивів щодо соціокультурного виховання майбутніх учителів. **Метою** реалізації моделі на цьому етапі є накопичення знань та осмислення майбутніми вчителями-гуманітаріями загальнокультурних, філософських та історичних явищ засобами історико-філософських дисциплін, рідної та іноземної мови. Зміст розробленої нами моделі соціокультурного виховання майбутніх педагогів, яку ми запропонували на цьому етапі, передбачає створення умов для навчання студентів у контексті діалогу культур, за яких майбутні вчителі-гуманітарії вивчали іноземну мову, культуру інших країн, у процесі порівняння та переосмислення яких краще пізнавали рідну культуру. Варто зазначити, що у процесі соціокультурного виховання майбутніх учителів історії та української мови і літератури значна увага приділялася накопиченню країнознавчих та соціокультурних знань про культуру країни, мова якої

вивчається, а соціокультурного виховання майбутніх учителів іноземних мов передбачало акцентування уваги на засвоєнні знань про національну культуру.

Як *засіб* соціокультурного виховання використовувалися навчально-педагогічні соціокультурні ситуації самопізнання і самовираження шляхом спілкування з викладачами, одногрупниками, проводилися проблемні лекційно-дискусійні заняття тощо.

Основним методом реалізації змісту моделі стала „*капсула культури*” (culture capsule), *міні-лекція* з соціокультурною орієнтацією, на яку відводилося 30-40 хвилин лекційних занять. Це дозволило ввести професійно важливі поняття і категорії до наукового обігу студентів, допомогло визначити проблемні питання щодо соціокультурної освіти і виховання. Варто зазначити, що завдяки цьому методу відбулися позитивні зміни у сприйнятті молоддю національної культури, а також підвищенні рівня володіння елементами української культури. „*Капсула культури*” застосовувалася на заняттях з практики англійської мови (тема „*Освіта у Великій Британії*”), де студенти порівнювали освіту в Україні та у Великій Британії, виявляли спільні та відмінні риси, а також давали відповіді на запитання: 1) про позитивні та негативні риси вітчизняної та зарубіжної системи освіти, шляхи подолання недоліків; 2) надання переваги державним чи приватним формам навчання; 3) необхідність безкоштовної вищої освіти; 4) потреба позашкільної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах; 5) рівень ефективності системи освіти в Україні; 6) прагнення навчатися за кордоном або у школах різної форми власності.

На всіх запропонованих міні-лекціях створювалися *умови* „входження” студентів до специфічного світу педагогічної професії вчителя, визначався спектр її спеціальних характеристик, якостей і особливостей, ставилися дискусійні запитання про статус сучасної української школи в нових полікультурних умовах, про зростання ролі іноземної мови у світі та Україні,

підвищення ролі педагога у вирішенні соціальних, політичних, соціокультурних проблем та інші.

Наступним етапом реалізації соціокультурного виховання вчителів у процесі вивчення гуманітарних наук було застосування *міні-бесіди*. Підготовлений соціокультурний матеріал у формі запитання дозволив залучити до дискусії всіх студентів. Таким чином, був здійснений не тільки двосторонній зв'язок, але і значне підвищення рівня фонових, базових історичних і країнознавчих знань студентів, які були отримані раніше в міні-лекціях або самостійно. Виховний потенціал визначався ступенем сприяння формуванню у студентів культури мови, збагаченню і розвитку навичок професійного спілкування, що стимулювало пізнавальну активність, викликало особистісну зацікавленість та формування особистісно значущих професійних якостей.

Значущим кроком у реалізації змісту моделі соціокультурного виховання стало використання методу *„група явищ культури”*, що передбачає *декодування*, метою якого визначалося виконання пошукових дій та обговорення дискусійних проблем для здійснення творчої дії. На занятті з практики англійської мови, наприклад, під час вивчення теми *„Свята у Великобританії”* студентам пропонувалося: 1) прослухати зразки англійських текстів; 2) назвати їх спільні та відмінні риси; 3) визначити стиль кожного уривку тексту; 4) виокремити мовні засоби, що формують його стилістичні риси. Також майбутні вчителі порівнювали особливості відзначення свят в Україні та у Великобританії; визначали їх специфічні культурологічні характеристики. Це дало можливість реалізувати критичну й оцінювальну особистісні функції, виховувати у студентів почуття громадянської свідомості, любові до своєї батьківщини та її народних традицій, а також повагу до культурних надбань іншої країни, навчати культури спілкування. Переважна більшість студентів виявили вміння швидкого й аргументованого тлумачення власної позиції, активності, винахідливості.

На цьому етапі на заняттях з практики усної та письмової англійської мови застосовується „аналіз міжкультурного спілкування”, який є особливо актуальним у контексті вивчення теми „*Географічне положення Великої Британії*” і передбачає орієнтацію майбутніх учителів на самостійний пошук відповідей на поставлені запитання. Така пошуково-дослідна робота стимулювала студентів до праці в системі INTERNET, з довідковою та інформаційною літературою, що сприяло розширенню їх поняттєвого апарату, формуванню вміння аналізувати і систематизувати знайдену інформацію.

Не менш ефективним на теоретико-ознайомлювальному етапі стало застосування *міні-дослідження*, яке сприяло ознайомленню студентів з американською та англійською музикою, порівнянню творчості українських авторів, глибокому розумінню музичної культури англійських та американських композиторів, формуванню музичного смаку (заняття з практики англійської мови „*Музика в нашому житті*”). *Міні-дослідження* дало можливість студентам висловити власну думку, обґрунтувати естетичні смаки і, водночас, продемонструвати обізнаність у певній галузі культури. Такі заняття, на наше глибоке переконання, створюють сприятливі умови для формування позитивних емоцій, романтичних та поетичних почуттів, особистісних поглядів на культуру іншомовних країн.

Проведення занять з практики англійської мови передбачало наступні види роботи, – які пропонувалися студентам: 1) візуально проаналізувати зображення музичних інструментів різних культур, назвати та спробувати визначити їх приналежність до культури тієї чи іншої країни; 2) створити 3-4 групи для обговорення окресленої проблеми; 3) назвати українські народні пісні, їх жанрову приналежність; 4) назвати українські і британські народні танці тощо. Ці види діяльності супроводжувалися ознайомленням з різними способами візуальної презентації соціокультурної інформації, узагальненням різних аспектів життєдіяльності англомовних країн, що передбачало також формування комунікативно-пізнавальних умінь.

Робота на другому, **самостійно-пошуковому**, етапі полягала у формуванні у студентів умінь самостійної роботи над актуальними проблемами соціокультурного навчання й виховання, а також удосконаленні вміння використовувати соціокультурні знання на практиці шляхом застосування „культурної адаптації” (culture assimilator), в межах якого студенти самостійно працювали над проблемною темою „*Національні символи Великої Британії*”, обґрунтовували вибір конкретних шляхів її розв’язання. Навчально-виховні завдання, побудовані на принципах розвивального навчання із застосуванням проблемних та евристичних методів, викликали у студентів жвавий інтерес. Проблемні педагогічні соціокультурні ситуації включали такі завдання: визначити значущість національних символів у незалежній державі; визначити особливості емоційного сприйняття гімну держави; окреслити особливості ритуалу офіційного підняття національного прапора у Великобританії та Україні; визначити відмінності у використанні національних символів в Україні та Великій Британії.

Виконання завдань вимагало порівняльної оцінки, глибокого аналізу матеріалу, методів, засобів навчання та виховання, які спрямовані на обґрунтування ефективності їх використання на заняттях, розвиток вербального мислення студентів, збагачення їх професійної діяльності, формування вміння об’єктивно оцінити рівень власної педагогічної майстерності.

Студенти виявили значний інтерес до використання „*міні-драми про культуру*”. На розгляд майбутнім учителям послідовно пропонувалося три епізоди, які презентували розвиток конфліктної ситуації міжкультурного спілкування. Кожна нова частина включала додаткові деталі, що конкретизували причини конфлікту, не розкриваючи їх сутність повністю. Студенти спрямовували свої зусилля на певне відсторонення власних почуттів та інтерпретацій від ситуації та діючих в ній осіб, використовуючи знання щодо системи цінностей, світорозуміння, моделей поведінки представників іншомовної культури, шукали ефективні шляхи вирішення

конфліктної ситуації. Так, вивчаючи тему „*Спорт*”, ми пропонували студентам актуалізувати інформацію про українських та англійських спортсменів, провести паралель між українськими та британськими видами спорту, відомими спортсменами, правилами англійських ігор, новими популярними видами спорту, визначити важливість розвитку національних спортивних клубів. Усі ідеї, які презентували студенти, занотовувалися на дошці у вільній скороченій формі. Викладач цікавився думкою студентів, використовував усю інформацію, що допомагало майбутнім учителям визначити спільні та відмінні риси організації та проведення спортивних змагань. У такий спосіб, коли визнавалася значущість кожного міркування, студенти заохочувалися до активної участі у спільній навчальній діяльності.

Важливим, на нашу думку, є також такий спосіб підготовки вчителя до діяльності як моделювання її видів та форм у навчально-виховному процесі (*ділова, педагогічна або рольова гра*), оскільки володіння майбутньою професією має задовольняти соціальну і професійну нестачу знань, необхідних не тільки для вирішення навчальних задач, але й для формування можливостей у вирішенні суміжних або наступних задач.⁵⁵ Ігрова діяльність формує, розвиває і вдосконалює професійне мислення, майстерність, компетентність, світогляд, стиль і культуру, професійну поведінку і спілкування тому є важливим шляхом упровадження змісту моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

На заняттях з методики викладання застосовувалися *педагогічні ігри*, що були імітаційними моделями майбутньої педагогічної діяльності. Виконувалися соціальні ролі: вчителя-партнера учнів при вирішенні різних комунікативних задач на уроці; вчителя-фасилітатора; вчителя-керівника у процесі проведення позакласної роботи з гуманітарних дисциплін у школі.

---

⁵⁵ Маркова А., Матис Т., Орлов А. 1990. *Формирование мотивации учения: книга для учителя*. Москва : Просвещение.

Проведення *рольової гри* на заняттях з практики англійської мови (тема „*Пори року. Погода*”) дало можливість познайомити студентів з інформацією про погоду у Великобританії, навчити порівнювати кліматичні умови двох країн, виховувати пізнавальний інтерес до засвоєння та використання природничої інформації. Можна стверджувати, що соціокультурні рольові ігри ненав’язливо сприяють вихованню толерантності у сприйнятті іншомовної культури, розширенню лінгвістичного світогляду майбутніх учителів.

Одним з елементів реалізації моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін було застосування *ділової гри*. Так, на занятті з практики англійської мови (Тема „*Засоби масової інформації*”) (*Mass Media*) студентам було запропоновано у парах спробувати здійснити комунікацію у запропонованих варіантах телефонної розмови між представниками різних культур: а) гумористично ділового характеру; б) офіційно-ділового стилю; в) приватного характеру.

Практичний досвід роботи засвідчив, що саме ділова гра дозволяє побудувати типові життєві ситуації, у процесі яких студент має визначити доцільну лінію поведінки, оптимальне вирішення проблеми, яке відповідає реальним обставинам його майбутньої професії. Атмосфера ділової гри визначає необхідність максимально мобілізувати соціокультурні знання, навички, уміння, досвід, уявлення.

Упровадження моделі соціокультурного виховання у процесі засвоєння гуманітарних дисциплін показало, що заняття у формі *круглого столу* є цікавим та ефективним, якщо складається з підготовлених та спонтанних завдань з домінуванням „спонтанного мовлення”, передбачає використання фонових знань, отриманих на інших заняттях, з радіо- та телепередач, довідкової літератури тощо.

Дана форма використовувалася на занятті з практики англійської мови (тема „*Діалог культур*”), де студентам пропонувалося: 1) розглянути інформацію про народні традиції України та Великої Британії, знайти спільні

та відмінні риси; 2) проаналізувати прислів'я „Скільки країн, стільки й традицій”; 3) визначити українські еквіваленти англійським прислів'ям; 4) віднайти та систематизувати інформацію про народне вбрання українців та англійців; 5) скласти тестове завдання „Як добре Ви знаєте українські та англійські традиції”. Використання даного прийому сприяє формуванню у студентів громадянської свідомості, вихованню почуття любові до своєї батьківщини та її народних традицій, а також повагу до традицій іншої країни, навчає культури спілкування в діалогах.

Ефективним на даному етапі реалізації моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних наук є ведення *дискусії*. У процесі дискутування на тему „*Мистецтво – вічне, життя – коротке*” студентам було запропоновано: 1) пояснити тлумачення цього вислову; 2) визначити улюблені жанри мистецтва, назвати, наприклад, імена англійських художників та їх картини тощо; 3) репрезентувати культурологічний матеріал про творчість українських художників; 4) порівняти роботи Т. Гейнзборо і М. Пимоненка; 5) простежити сатиричні елементи у картинах Уі. Хогарта і С. Васильківського; 6) подати соціокультурний матеріал щодо українських та англійських художників-портретистів; 7) обговорити у групах роботи художників щодо естетичних почуттів, які виникають у процесі долучення до шедеврів художнього мистецтва; 8) скласти діалоги, використовуючи соціокультурний матеріал. Проведення дискусивного навчального заняття дало можливість студентам впевнитися у пріоритетності загальнолюдських цінностей, сформуванню потреби і виявити здібність до рефлексії і критичного мислення; готовність до пошуку істини; виховати естетичні смаки, почуття та емоційне сприйняття.

Не менш доречним у реалізації моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів виявилось *проекування*, метою застосування якого є формування адаптивних умінь майбутніх учителів щодо вибору актуального для певної вікової групи соціокультурного матеріалу і пристосування його до

рівня мовної підготовки учнів. На занятті з проектування кожен студент створював власний проект (колаж, постер, доповідь до різних тем тощо).

Також на *самостійно-пошуковому етапі* реалізації моделі використовувалися завдання: *пошуково-ігрового характеру; пошуково-пізнавальні; пошуково-творчі.*

Заключний *індивідуально-творчий* етап реалізації моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін передбачав автономну методичну діяльність студентів щодо підготовки до соціокультурного виховання. Були використані такі елементи моделі, як драматизація, педагогічна практика, методична майстерня, нестандартні заняття.

Драматизації є заключним етапом застосування „групи явищ культури, як об'єднання близьких за тематикою „капсул культури” в серію презентацій. Наприклад, заняття з теми „Пророки землі” (*The prophets of their Land*) супроводжувалося виступами студентів у ролях відомих на той час англійських та українських письменників, обговоренням та презентацією літературних творів, висловлюваннями, які засвідчували рівень соціокультурних знань. Це сприяло вихованню суспільної свідомості, честі, гідності, гармонійному поєднанню національних та загальнолюдських цінностей, утвердженню ідеалів гуманізму, демократії, добра та справедливості, розвитку в студентів інтересу і поваги до історії і культури свого народу та інших народів, бажання зберегти і збагатити культурну спадщину своєї країни і всього людства.

Під час педагогічної практики пропонувалося проведення *педагогічних майстерень*, провідні ідеї яких визначалися особистісно орієнтованим, культурологічним і соціокультурними підходами, розкривали творчий потенціал майбутніх учителів, а також принципи педагогіки співробітництва, які визначають необхідність і потребу вивчення інших культур для успішної взаємодії у полікультурному просторі.

На етапі реалізації моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів студенти набували знань про форми, методи індивідуальної роботи шляхом ознайомлення з досвідом педагогів-новаторів у процесі *педагогічної практики*, формували педагогічні уміння, а також визначали рівень своєї готовності до самостійної роботи у загальноосвітньому навчальному закладі.

Під час педагогічної практики був підготовлений і проведений цикл *нестандартних уроків*, а саме: урок-гра, урок-подорож, урок-хіт-парад, урок-екскурсія, урок-розмова за круглим столом, урок-дискусія. Такі заняття сприяли соціокультурному вихованню як майбутніх учителів, так і учнів шляхом застосування різних емоційно-яскравих, нетрадиційних методів і прийомів навчання та виховання, підвищили мотивацію до навчальної діяльності студентів, слугували розвитку індивідуальних здібностей та нахилів усіх учасників навчально-виховного процесу.

Окрім того, нестандартні заняття розвинули загальнокультурний світогляд студентів, сприяли розвитку таких актуальних для соціокультурного життя особистісних якостей, як миролюбність у ставленні до іншої країни, гордість за батьківщину.

Перевірка ефективності моделі соціокультурного виховання передбачала проведення тестування „Тест незакінчених речень” майбутніх учителів-гуманітаріїв з метою виявлення ефективних форм та методів соціокультурного виховання.

У тестуванні брали участь 316 майбутніх учителів іноземних мов, майбутніх учителів української мови та літератури, та майбутніх учителів історії. Двадцять незакінчених речень тесту ми умовно поділили на 4 групи: I – питання, що характеризують соціокультурне виховання; II – питання, що дозволяють виявити рівень професійних знань майбутніх учителів; III – питання, що визначають готовність майбутніх учителів до соціокультурного виховання; IV – питання, з допомогою яких можна виявити ефективні форми та методи соціокультурного виховання.

Обробка результатів довела, що 96% студентів задоволені результатами роботи. Серед характеристик соціокультурного виховання частіше зустрічалися відповіді, які пов'язані з діяльністю учнів (наприклад, „Я готовий до...”). Учні виявляють інтерес до соціокультурного виховання та запропонованого соціокультурного матеріалу й до діяльності самого вчителя (наприклад, „Я чітко усвідомлюю...”), що допомагає засвоювати цінності культур суспільства, а також самовизначатися в ньому та ін.

Аналіз відповідей наступної групи свідчить, що 57% студентів відчують невпевненість у своїх педагогічних діях, що вказує на недостатній рівень сформованості професійних знань, умінь та навичок у процесі здійснення соціокультурного виховання учнів („Мені соромно, коли...”, „Я відчуваю прикрість, коли...”: Я не можу відповісти на запитання учнів; я не можу пояснити соціокультурне явище та інше).

Відповіді III групи тесту дають змогу визначити рівень готовності майбутніх учителів до соціокультурного виховання. 24% студентів виявили недостатню готовність до соціокультурного виховання, наприклад, „Мені не завжди вдається...стимулювати учнів активно працювати; долати конфлікти; залучити всіх учнів до оволодіння соціокультурного виховання ” та ін.

Результати відповідей на запитання IV групи незакінчених речень свідчать про те, що 75% студентів вважають, що соціокультурне виховання є більш ефективним за умови використання на уроках та у позашкільній навчально-виховній діяльності потенціалу предметного, текстово-виховного, аудитивного матеріалів, соціокультурних ситуацій, тем, що супроводжують учнів у процесі входження у соціокультурну сферу діяльності тощо. І тільки 25% студентів вважають за доцільне організувати процес соціокультурного виховання виключно у позаурочний час з огляду на можливість розкрити свої приховані здібності під час проведення позакласної роботи. Окрім того, позакласна робота дозволяє максимально врахувати особисті потреби учнів, ґрунтується на самостійному виборі форми позакласної роботи.

Висновки. Проведений нами аналіз проблеми соціокультурного виховання майбутніх учителів як соціальної технології свідчить про актуальність та своєчасність розробки моделі соціокультурного виховання майбутнього вчителя у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Педагогічні можливості вищого навчального закладу передбачають наявність культурного та виховного середовища, можливість засвоєння сукупності соціально-гуманітарних наук, формування соціокультурних умінь, які розглядаються як умова досягнення достатнього рівня соціокультурної вихованості майбутніх учителів.

Визначено сутність та значущість чинників соціокультурного виховання майбутніх учителів: креативного, професійного, рефлексивного та доведено, що комплекс цих чинників стимулює майбутніх учителів до становлення їх в якості суб'єкта соціокультурного простору, що істотно впливає на спрямованість подальшої професійної діяльності до соціокультурного виховання учнів.

Перевірка моделі соціокультурного виховання майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін дозволила підтвердити ефективність основних форм та методів соціокультурного виховання, насамперед, засобами іноземної мови („капсула культури”, міні-лекція, міні-бесіди, „група явищ культури”, декодування, „аналіз міжкультурного спілкування”, міні-дослідження, „міні-драми про культуру”, педагогічні, рольові та ділові ігри, круглий стіл, проектування, завдання пошуково-ігрового, пошуково-пізнавального, пошуково-творчого характеру, драматизація, педагогічна практика, методична майстерня, нестандартні заняття та ін.), використання яких значно сприяє формуванню системи соціокультурних знань та вмінь, реалізує виховний потенціал іноземних мов, стимулює пізнавальну активність студентів, викликає особистісну зацікавленість та формування особистісно значущих професійних якостей та достатнього рівня соціокультурної вихованості.

Упровадження розробленої моделі соціокультурного виховання окреслило суттєві зміни в опануванні соціокультурними знаннями та оволодінні соціокультурними вміннями в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Ефективне здійснення соціокультурного виховання майбутніх вчителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін можливе за умови реалізації низки педагогічних умов соціокультурного виховання, які передбачають застосування змістового та виховного потенціалу гуманітарних дисциплін як інструмента соціокультурного виховання особистості, яка усвідомлює себе в якості культурно-історичного суб'єкта: забезпечення інтегративної цінності процесу соціокультурного виховання майбутніх учителів; його спрямованості на реалізацію особистісно орієнтованого особистісно-діяльнісного підходів у контексті принципу діалогу культур; актуалізацію можливостей гуманітарних предметів для соціокультурного виховання майбутніх учителів з урахуванням їх спеціальності та кваліфікації; стимулювання процесу саморозвитку майбутніх учителів у соціокультурному вихованні у процесі інтерактивної взаємодії шляхом оптимального співвідношення активних методів навчання, режимів роботи, різних форм аудиторної і позакласної роботи.

Визначено стан соціокультурної вихованості майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, виокремлено критерії (мотиваційно-ціннісний, змістовий, практичний); показники (володіння системою соціокультурних знань, базовими історичними, філософськими, методичними, технологічними та психолого-педагогічними знаннями; спрямованість майбутніх учителів на досягнення відповідного рівня соціокультурної вихованості, особистісно-професійна значущість соціокультурного виховання для майбутнього вчителя; розуміння сутності соціокультурного виховання та його значущості у процесі професійної підготовки, здатність до вибору доцільної навчальної інформації у процесі соціокультурного виховання) та рівні соціокультурної вихованості студентів педагогічних ВНЗ (початковий, достатній та високий), а також характерні

ознаки соціокультурної вихованості майбутніх учителів різних педагогічних спеціальностей (іноземної мови, української мови та літератури, історії). Зроблено висновок про відмінності у рівні їх особистісного потенціалу та сформованості соціокультурних норм поведінки.